

*A magyar fiatalok elégedettségének vizsgálata
egy speciális négydimenziós rétegződés-modell segítségével*

Jelige: „SAT 789”

Tartalomjegyzék

1. Bevezető	3
2. A társadalmi tagozódás elméleti megközelítései	5
2.1. Kolosi Tamás modelljei	6
2.2. Ferge Zsuzsa rétegződésmodellje	7
2.3. Stefan Hradil „miliőcsoportokra” épülő modellje	10
3. A posztmodern társadalmakról.....	12
3.1. Néhány megközelítés: Reflexivitás és Élménytársadalom	12
3.2. A „posztadoleszcencia” jelensége.....	13
4. A négydimenziós „posztmodern rétegződésmodell” kialakítása	16
4.1. A négy réteggépző tényezőről, az empirikus eredményekről	18
4.2. Egy empirikus modell-kísérlet a „Magyar Ifjúság 2012” adatbázisán .	21
5. A „posztmodern rétegződésmodell” újraalkotása a „Magyar Ifjúság 2012” adatbázisán	23
5.1. A réteggépző dimenziók	23
5.2. A magyarázandó változó	26
5.3. Az elégedettség mértékének alakulása a réteggépző dimenziók mentén	26
5.4. A „legboldogabb életút”	36
6. Összefoglalás.....	43
7. Mellékletek	45
8. Irodalomjegyzék.....	50
9. Táblázatok és ábrák jegyzéke.....	53

1. Bevezető

Fiatal kutatóként egy olyan társadalomtudományi műhely keretein belül végzem tudományos munkámat, amely felvállalta, hogy megőrzi és továbbfejleszti Angelusz Róbert gazdag hagyatékát. Műhelymunkánkban a társadalom tagozódásának empirikus vizsgálatát végezzük. Egy speciális, korábban a műhely vezetője által kidolgozott négydimenziós „posztmodern rétegződésmodell” továbbfejlesztésén munkálkodunk, amely számtalan szociológiai kihívásra, elméleti és empirikus problémára keresi a megoldást, a válaszokat.

Hogy miért választotta kutatócsoportunk ezt a témát? Erre ad választ Éber Márk néhány gondolata, amelyet „közös mesterünk” halálakor vetett papírra:

„Ha csak tehette, strukturális magyarázatokra törekedett – s ez máris érthetővé teszi, miért gondolta a társadalmi struktúra és a rétegződés témakörét a szociológia esszenciájának. A társadalomkutatónak, ha jól végzi a dolgát, végső soron társas-társadalmi tényezőkből kell magyarázatot adnia az általa vizsgált jelenségekre, a társadalomszerkezet-felfogások pedig éppen e tényező-együttes konceptualizálásához nyújtanak nélkülözhetetlen segítséget. Mint a társadalmi struktúra tárgyának oktatójától, ilyenformán megtanulhattuk tőle, hogy a főbb struktúraelméletekkel és -kutatásokkal azért kell tisztában lennünk, hogy szociológiai magyarázattal szolgálhassunk. A makroösszefüggések megértése ily módon még akkor is szükséges, ha a módszertani individualizmus keretein belül magát a társadalom szerkezetét is magyarázatra szorulóknak tartjuk.” (Éber 2010:168)

Azokról a kihívásokról is szól Angelusz Róbert, amelyek alapjaiban kérdőjelezik meg manapság a társadalom szerkezetének hagyományos „hierarchikus” tagozódásmodelljeit. Ennek kapcsán „a társadalmi látásviszonyok romlásáról” beszél (Angelusz 1999), mégpedig kettős értelemben is. Egyrészt arról ír, hogy „...még a szociológia modern technikai-módszertani apparátusával is nehéz a lakosság csoportokba szerveződését nyomon követni, s az esetek növekvő számában válik kétségesse egyes személyek és csoportok besorolása” a társadalomkutató szakmán belül (Angelusz 1999: 5).

Másrészt kifejti, hogy míg korábban a társadalom élete „erős csoportspecifikus rendezettségben” zajlott, amely a hétköznapi emberek számára is nyilvánvalóvá tette az

elkülöníthető társadalmi csoportok létét és az ő helyüket e rendszerben, manapság jól megfigyelhető köreikben is az elbizonytalanodás: „*hová is tartozom*”... (Uo.)

Dolgozatomban először is rövid áttekintést nyújtok a társadalom tagozódásának vizsgálatával kapcsolatos alapfogalmakról. Ennek kapcsán szót ejtek Kolosi Tamás és Ferge Zsuzsa modelljeiről, ezek legfontosabb „üzeneteiről”. Ezt követően egy modell-kísérletet, Stefan Hradil „miliőtípológiáját” ismertetem, amely kutatócsoportom szerint sok szempontból „inadekvát megközelítése”, „tévútja” a legújabb társadalomtagozódási folyamatok vizsgálatának.

Ezután a posztmodern világ kihívásairól szólnak részletesebben, szemezgetve az „új narratívákból” is, majd szemügyre veszem azt a modellt, amelyet kutatócsoportunk fejlesztett tovább, kiindulva az eredeti – 2000-es „Magyar Ifjúság” adatbázisán készült – speciális többdimenziós „posztmodern rétegződésmódelből”. Saját kutatói tevékenységem középpontjában e modell egyfajta „rekonstrukciója”, újragondolása áll a legutóbbi nagyszabású empirikus vizsgálat – a „Magyar Ifjúság 2012” – adatbázisán. Leginkább a fiatalok elégedettsége érdekel, úgyhogy ezt vizsgálom részletesebben is.

Ismertetem azt a matematikai statisztikai vizsgálati apparátust – a „teljes faktoriális modellemt” – is, amely révén a négydimenziós konstrukció összetett hatásmechanizmusait derítem fel: hogyan hat a magyarázandó változómra a fiatalok társadalmi helyzetét leíró négy „rétegtképző tényező” („honnan jött” – „hova jutott” – „hogyan jutott idáig” – „milyen körülmények között”). Különös figyelmet fordítok a „hogyan jutott idáig” dimenzióra, vagyis részletesen elemzem a vizsgálati személyek életút-elemeit (leválás a szülőkről, az önállósodás, az oktatás és a munka világa, a párkapcsolat és a gyermekvállalás alakulása), azok különböző kombinációit, az így megalkotott csoportokat.

Végül bemutatom, valójában mely életutak vezetnek a „legboldogabb” és a „legboldogtalanabb” élethelyzetekig. Külön kitérek e folyamatok nem-specifikus jellegzetességeire is: mennyiben más a fiatal nők és férfiak útja e két szélsőséges helyzetig. Megvizsgálom azt is, milyen viszonyban állnak az életút-elemek a magyarázó modellemben szereplő más rétegtképző tényezőkkel: mennyiben tekinthető „tisztán” az életút hatásának az egyes csoportok boldogulása és mennyiben azoknak a kölcsönhatásoknak, amelyek a „honnan jött”, a „hova jutott” és a „milyen körülmények között” magyarázó tényezők hatásmechanizmusaiából erednek.

2. A társadalmi tagozódás elméleti megközelítései

A következőekben bemutatom a műhelyünk vezetője által korábban kialakított négydimenziós „posztmodern rétegződésmodell” azon elméleti alapvetéseit, amelyekre a konstrukció épül¹.

Az alapkérdés így hangzott: *„tulajdonképpen mit is kutatunk?”* A társadalom szerkezetének immáron nem találjuk az egységes elméleti kereteit és módszertanát sem. Jelentős viták folynak a „társadalmi státus”, a „réteg” és az „osztály” fogalmáról (lásd pl. Lenski 1999). Jól láthatóak azok a „törésvonalak”, amelyek mentén a társadalom tagozódása szempontjából két szélsőséges nézőpont ütközik: a „társadalomszerkezet-szemlélet” és az „individualista elmélet”. Ez utóbbi képviselői szerint elhalványulnak a marxi „osztályképződés”, a weberi „közösségképződés” fogalmai és azok modern változatai (*„az osztály divatjamúlt koncepció”* – írja 1996-ban Pakulski és Waters), helyettük új társadalmi kötelékek, életformák alakulnak ki, amelyek inkább az élethelyzet, az életutak és az életstílus (az úgynevezett „élet-fogalmak”) segítségével írhatóak le (pl. Bolte-Hradil 1984). A legfontosabb kihívást a társadalomkutatók tevékenysége során az jelenti, hogy az „objektív életkörülményektől” mintegy elválnak a „szubjektív életmódok”, csökken a „rétegspecifikus viselkedésmód”, vagyis alig magyarázható az emberek viselkedése a hagyományos tagozódási modellekkel (Hradil 1995).

Ugyanakkor egyes társadalmi tagozódással foglalkozó kutatások nem köthetőek egyértelműen egyik megközelítési módhoz sem: egyes szerzők „felváltva használják” a különböző megközelítési szinteket („státus-réteg-osztály”) és paradigmákat („individualista-hierarchikus”), de – ahogy erről Robert Erikson és John Goldhorpe egy helyen ír: *„...jó ok van arra, hogy minden egyes tanulmányban egyik vagy másik megközelítés előnyben részesüljön”* (Erikson–Goldhorpe 1987: 30).

---

¹ Erről bővebben Kabai 2006. könyvének 3. fejezete (24-65. oldalak) szól.

2.1. Kolosi Tamás modelljei

Mielőtt ismertetem az új „individualista” elméleti kísérletek empirikus eredményeit (lásd alább a Hradilék által a ’80-as években kidolgozott „Sinus-millió-modell” leírását), röviden áttekintem azokat az alapfogalmakat, amelye „immáron temetnünk kellene”... Ehhez a Kolosi Tamás által javasolt fogalmi apparátust hívom segítségül². A legelső tagozódási szinten a „*státuscsoport*” fogalma helyezkedik el (lásd az 1. táblázatot is). Úgy értelmezhető, hogy egyszerre vesszük figyelembe egy személy vagy csoport (pl. háztartás) minden olyan jellemzőjét, amelyek „releváns, értéktartalommal bíró egyenlőtlenségekhez” kapcsolódnak.

Ha szűkítjük a társadalmi csoportok definiáló dimenzióit azokra a tényezőkre, amelyek más egyenlőtlenségek „okaiként” nevezhetőek meg („viszonykijelölő kategóriák”), akkor jutunk a „*rétegcsoportokhoz*”, megalkotjuk a társadalom „*rétegződésmo­delljét*”.

Végül „*strukturális modellnek*” nevezzük Kolosi szerint azon „strukturális tényezők” mentén elkülönített csoportok („osztályok”) rendszerét, amelyek a társadalmi újratermelési folyamatban a legfontosabbak, meghatározó jelentőségű, kivételes viszonykijelölő kategóriák mentén különíthetőek el.

1. táblázat: A társadalom tagozódásának különböző szintjei (Kolosi modellje)

Előfeltételek (elméletek, paradigmák)		Az egyenlőtlenségek dimenziói	A viszonykijelölő kategóriák	A társadalmi újratermelés mechanizmusai
Empirikus elemzések	Nukleáris megfigyelési egységek (egyének, családok)	↓	↓	↓
		→ Státuscsoportok →	Rétegződés →	Struktúra

Forrás: Kolosi 1984: 8.

Kolosi és munkatársai a ’80-as évek elején elkészített empirikus tagozódás-vizsgálataik során alkalmazott modellben a „társadalmi státus” 15 összetevője szerepelt (lásd: Kolosi 1984: 13). Ebből a tizenöt elemi összetevőből hetet vizsgáltak empirikusan, így hozták létre (klaszteranalízissel) a 12 „élethelyzet-csoportot”. A „rétegek” meghatározásához

² Lásd Kolosi 1984-ben megjelent könyvében a „csoportosítási javaslatokat” a 6-9. lapokon.

kiválasztották a csoportokba való kerülés meghatározásának szempontjából releváns státuszjellemzőket, így az anyagi helyzetet, a lakóhelyet és a foglalkozást. Ezután klaszteranalízissel a változók háromdimenziós terében hozták létre a 11 réteget.

Itt érdemes még megemlíteni Kolosi-féle „L-modellt”, a méltán híres struktúramodellt, amelyet 1982-ben publikált. A modell olyan, a tulajdonviszonyokra építő elméleti konstrukció, amely a redisztribúciós és piaci viszonyokat, azok társadalmi hatásait magyarázza. A maga korában hitelesen leírta a legfontosabb „osztályokat”, de az azt követő években a társadalmi-politikai változások alapvetően „átírták” a magyar társadalmi viszonyokat.

2.2. Ferge Zsuzsa rétegződésmodellje

A Ferge Zsuzsa nevével fémjelzett „rétegződésmodell” (Ferge 1969) véleményünk szerint a magyar empirikus társadalomkutatás egyik legkiérleltebb kísérlete. Rendkívül alapos az elméleti megalapozottsága, ehhez képest viszonylag egyszerű az „empirikus megvalósítása”. Elméleti kutatásai során az egyes tagozódáselméletek „főbb rendező tengelyeit”, azok alapkérdéseit vizsgálta. A legfontosabb kérdések így hangzottak (Ferge 1969: 38-76):

1. Hol keresik a társadalom tagozódásának eredetét, okait, milyen alapon magyarázzák a tagozódást?
2. Hány tényezőt kell figyelembe vennünk a társadalom tagozódásának leírásakor?
3. Névleges vagy tényleges csoportok-e a stratifikációs csoportok: csupán azonos tulajdonságú egyedek halmaza, vagy a tagozódás kollektív helyzetekből csoportviszonyok struktúrája?
4. Mennyiben örök a társadalmak tagozódása: történelmileg átmenetinek vagy mindenkor szükségszerűnek tekintik?
5. Mennyiben szolgálja a társadalom tagozódása a társadalmi harmónia megteremtését, avagy a társadalmi ellentmondások hordozója?
6. Hány csoportot definiálnak: mennyire árnyalt a csoportstruktúra?
7. Hogyan helyezkednek el egymáshoz képest a csoportok a társadalomban: vertikálisan, vagy horizontálisan?

Úgy véli – a válaszokat keresve – , hogy a modern társadalom tagozódásának leírásakor „a társadalmi munkamegosztásban létrejövő” lényeges társadalmi viszonyokat kell alapul venni. Ennek során több tényezőt is figyelemmel kell kísérni. Az így kialakított csoportok valós társadalmi viszonyok által meghatározott, hierarchikus alá-fölérendeltségi viszonyban lévő „valós” (sajátos érdekekkel jellemezhető) rétegek, melyek között érdekellentétek alakulnak ki. Számukat – szerinte – nem érdemes egyértelműen meghatározni, hanem a figyelembe vett szempontok és a vizsgálat mélységének függvényében különféle felosztások alakíthatóak ki. Úgy gondolta, a kora magyar társadalmában nincs olyan „egyetlen domináns viszony”, amelyre például Marx és követői az osztályelméletüket alapozták („a termelési eszközök tulajdonviszonya”), így a ’60-as évek magyar társadalma véleménye szerint „nem osztálytársadalom”.

Ezt követően kidolgozta rétegződésmo­dellje „elméleti dimenzióit”, amelyek a következők: a tulajdonviszonyok, a munkavégzés során kialakuló hatalmi viszonyok, a tudásszint (iskolázottság), a társadalmi munkamegosztásba való bekapcsolódás rendszeressége, a munka mezőgazdasági illetve nem mezőgazdasági jellege, a munkavégzés szellemi-fizikai jellege, a munka alkotó vagy rutin jellege, a „munkatárgy típusa” (kapcsolat a munkavégzés során az „anyag” megmunkálásával). Az elméleti dimenziók operacionalizálása révén a következő csoportokat különítette el (lásd a 2. táblázatot):

A szerző is kiemelte, hogy az empirikus mérések során igen súlyos kompromisszumokat kellett kötnie. Nem sikerült például beépítenie a végzett munka alkotó illetve rutinjellegét, a tudásszintet is csak az iskolai végzettség formális kategóriáival tudták azonosítani (kimaradtak például a fizikai dolgozók értékes „nem formális tudáselemei”), a hatalmi viszonyokat csak a „vezető-vezetett” dichotómiájával mérték, a bekapcsolódás rendszeressége is a foglalkoztatási viszonyra egyszerűsödött.

2. táblázat: A Ferge-féle rétegződésmodell „munkajelleg-csoportjai”

I. Szellemi foglalkozásúak		
	1. Vezető állásúak és értelmiségiek	
		1/a. Államigazgatási és gazdasági vezetők (a hatalmi hierarchia csúcsa)
		1/b. Magasan kvalifikált szellemi dolgozók (a tudásszint hierarchiájának csúcsa)
	2. Egyéb szellemi dolgozók	
		2/a. Középszintű szakemberek – szellemi munkakörben
		2/b. Irodai dolgozók
II. Fizikai foglalkozásúak nem mezőgazdasági jellegű munkakörben		
	1. Szakmunkások	
		1/a. Anyagi termelésben (ipar, építőipar, esetleg közlekedés)
		1/b. Más ágakban
	2. Betanított munkások	
		2/a. Anyagi termelésben (ipar, építőipar, esetleg közlekedés)
		2/b. Más ágakban
	3. Segédmunkások	
	4. Hivatalsegédek, stb.	
III. Mezőgazdasági fizikai dolgozók		
	1. Állami gazdasági munkások, mezőgazdasági munkakörben	
	2. Termelőszövetkezeti tagok, mezőgazdasági fizikai munkát végzők	
	3. Egyéni parasztok	
	4. Mezőgazdasági napszámosok, alkalmi munkások	

Forrás: Ferge, 1969: 124-125.

Ferge külön foglalkozott modellje „hiányzó dimenzióival”. Mint kiemelte: „...*ma még a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyhez képest másodlagos jelentőségűek*” (Ferge, 1969: 131). Ide sorolta például az „előzményeket” (mint a lakóhely, a származás), a „következményeket” (kereset, presztízs), vagy a társadalmi viszonyokhoz „nem közvetlenül kapcsolódó” elemeket (életkor, nem, etnikai és vallási tényezők).

Mindazonáltal – Andorka Rudolf szavaival élve – „...*ez a modell tette mintegy 'piacképessé' a magyar szociológiát a nemzetközi szociológiai fórumokon*” (Andorka 1997: 176).

2.3. Stefan Hradil „miliőcsoportokra” épülő modellje

Stefan Hradil az ún. „élet-fogalmakra” építő megközelítések egyik legismertebb képviselője. Szerinte az életutak alakulását egyre inkább a „miliőspecifikus életstílusok” határozzák meg, nem annyira az anyagi körülmények. Ez a megközelítés eredményezte az „empirikus miliőtípológiák” létrejöttét. A fentebb említett „klasszikus” rétegződés-megközelítésekkel szemben itt az egyéneket világnézetük, szociális helyzetük, értékorientációjuk, életmódjuk és életstílusuk alapján csoportosítják (Kolosi fogalmi rendszerében tehát csupán az „élethelyzet-modellek” kategóriájába sorolható).

Hradilék empirikus vizsgálataik során a '80-as évek végén előzetes mélyinterjúzást folytattak, így térképezték fel az említett „társadalmi jegyeket” és összefüggéseiket. Az operacionalizálást követően kérdőíves adatfelvételeket készítettek (mintegy 26 ezer fős reprezentatív mintán dolgoztak). A kialakított 41 dimenzióban vizsgáldtak, végül 8 klasztert, „miliőcsoportokat” hoztak létre (lásd a leírásukat a 3. táblázatban).

3. táblázat: Nyugat-Németország társadalmi rétegződése és a miliő-csoportok (1987)

A) Felső réteg	(1) Konzervatív felső miliő (9%)	(2) Technokrata-liberális miliő (10%)		(3) Alternatív miliő (3%)
B) Felsőközép réteg	(4) Kispolgári miliő (26%)	(5) Felemelkedés-orientált miliő (24%)		(6) Hedonista miliő (10%)
C) Középső réteg				
D) Alsó középréteg	(7) Tradicionális munkásmiliő (9%)		(8) Tradíciók nélküli munkásmiliő (10%)	
E) Alsó réteg				
	c) Tradicionális alaporientáció	b) Materializmus + anómia		a) Posztmaterriális „új” orientáció
		b1) Birtoklási materializmus	b2) Fogyasztási hedonizmus	

Forrás: Hradil 1987: 131. (SINUS)

A német Sinus-Intézet (Ulrich Beck és Horst Nowak vezetésével) azóta is közli az újabb modellek ismertetőjét³. Nagy sikerrel alkalmazzák a marketing- és piackutatások

³ Lásd az Interneten a 2012. évi Sinus modellt: „DIE SINUS-MILIEUS® IN DER VuMA 2012” http://www.vuma.de/fileadmin/user_upload/meldungen/pdf/Sinus_Milieus_in_VuMA_2012.pdf (Letöltés ideje: 2014. 11. 15.)

területén, egyes vélemények szerint „...a német társadalom életstílus alapú tudományos leírására is alkalmas” (Kolosi-Keller 2010: 128).

Fontos megemlíteni, hogy a hiányosságokra maga az alkotója is felhívja a figyelmet: az időbeli változásokat tekintve még nem készültek kielégítő vizsgálatok, pedig ez a dimenzió igencsak meghatározó az új társadalmi struktúrák értelmezésénél. Hiányolja a „mikroszociológiai megközelítéseket” is (például kisebb lakóhelyi közösségekben, egyes korcsoportokon belül). Megemlíti, hogy mai alkalmazói nem foglalkoznak kellő mélységben „a cselekvések feltételrendszerével”, de a célok, eszközök és tevékenységek „tartalmi kapcsolatait” sem elemzik – így „tisztá deskriptív fogalomként” használják ezeket (Hradil 1995: 379).

A kutatócsoportom véleménye szerint ezek a megközelítések nem alkalmazhatóak a posztmodern környezetben továbbgondolás nélkül – éppen a rétegződés- és struktúravizsgálatok elengedhetetlen feltételének hiánya miatt –, nevezetesen: a társadalmi tényezők „ok-okozati összefüggéseinek” tisztázása elmarad.

A BBC 2011 és 2013 között készült „Great British Class Survey” modelljének⁴ logikája véleményünk szerint nagyon hasonló, bár ez az „osztálymodell” a bourdieui tőkeelméletet veszi alapul (lásd erről pl. Savage et al. 2013). Ennek mintájára készült el Magyarországon az „Osztálylétszám 2014”. Itt a kutatók arra a megállapításra jutottak, hogy a magyar társadalom szerkezetét tekintve „körte alakú”. A körte a legszélesebb alsóbb „osztályoktól” felfelé haladva egyre keskenyedik. Az osztályok közötti átjárás korlátozott; bár a mobilitás lefelé viszonylag könnyű, addig felfelé meglehetősen nehéz. A csoportba való tartozást az egyének gazdasági, kulturális és kapcsolati tőkéje határozza meg (Róbert 2014).

Mindazonáltal szerintünk hiányossága ennek a modellnek is, hogy nem veszik figyelembe alkotói a társadalmi tagozódás kutatásának alapvető – Kolosiék által leírt – fontosabb kritériumait (valójában itt is csak egy „élethelyzet-modellről” beszélhetünk).

A következőkben röviden áttekintem azokat a makrotársadalmi fejleményeket, folyamatokat, amelyek egyrészt előidéztek a fenti tagozódásmodellek kialakítását, elterjedését, másrészt felhívták a figyelmünket az „életutak” társadalmi jelentőségére.

---

⁴ A GBCS vizsgálat kérdőíve: „The Great British Class Calculator: What class are you?” Interneten: <http://www.bbc.com/news/magazine-22000973> (Letöltés ideje: 2014. 06. 22.)

3. A posztmodern társadalmakról

A XX. század végén, a XXI. század elején hatalmas változások mentek végbe a nyugati társadalmak szerkezetében. Az individualizálódó életutak miatti erős horizontális differenciálódás vált megfigyelhetővé. Ulrich Beck (2004 [1983]) az „életmódok pluralizációjáról” beszél, ami mögött – többek között – a munka világának megváltozása mellett új családformák megjelenését véli felfedezni.

Az individualizálódás folyamatáról beszélhetünk itt, mivel az emberek élettervei elérhetőbbekké válnak, a választási lehetőségek palettája kiszélesedik, viszont életük alakításában egyre inkább mintegy „magukra vannak utalva”. Jó példa erre a munkaerő-piaci integráció logikájának megváltozása. A jövedelmi távolságok felgyorsult növekedése mellett megfigyelhető, hogy a mobilitás lefelé is gyorsabban, könnyebben lehetséges. Beck szerint az osztályok immáron kevésbé meghatározóak.

3.1. Néhány megközelítés: Reflexivitás és Élménytársadalom

Beck (2004 [1983]) arról is beszél, hogy a viszonyokat erősen befolyásolják a „életet veszélyeztető kockázatok”. Térben és időben nem lehatárolhatóak, védettség nem biztosítható ellenük, és mivel bonyolult gazdasági és technikai folyamatok, döntések eredményeképp jönnek létre, felelőst sem lehet megnevezni. A kockázatok az individualizáció miatt közvetlenül hatnak az egyénre, nincsenek meg a közvetítő mechanizmusok. Jürgen Habermas (1981) elmélete is ezt a tézist erősíti. Habermas szerint a rendszer mintegy „gyarmatosítja az életvilágot”, és így a különböző folyamatok, mint az „elburokratizálódás” jelentősen meghatározzák az egyes emberhez eljutó adatok mennyisége mellett az értelmezhetőséget és az átláthatóságot. Beck (2004 [1983]) szerint a kockázatok azáltal válnak „reflexívvé”, hogy egyre inkább tudatosulnak az egyénekben. Álláspontja szerint a „reflexív modernizáció” folyamatában a társadalom mintegy felülvizsgálja önnön működését és a kockázatok a „hagyományos konfliktusokat” – mint például a javak elosztása – háttérbe szorítják.

Gerhard Schulze (2000) „élménytársadalomról” beszélt. Az ő narratívájában – a legtöbbször számára – immáron nem a „hiánycsökkentés” a cél, hanem „az élmény megélése”. A kínálat bővülésével, a lehetőségek kiszélesedésével az ember folyamatosan választások sorozata elé van állítva. Többé már (dominánsan) nem a hozzáférhetőség a probléma. Természetesen Schulze sem „hallgatja el” a szegénység létezését, de a korábbi évszázadokhoz képest kétségtelenül óriási a különbség. Schulzénél az ember önmagáról való gondolkodása jelenik meg, mint „reflexivitás”.

3.2. A „posztadoleszcencia” jelensége

Ahogy a társadalmat érintő minden változás – természetesen – alkalmazkodásra kényszeríti az ifjúságot, a mostani is. A fiatalok viselkedéséből, döntéseiből próbálhatjuk mintegy „megjósolni a jövőt”. Itt olyan összetett rendszerekről van szó, amelyek bár teljes mértékben nem kiszámíthatóak, viszont a lehetséges kimeneteket körül lehet határolni.

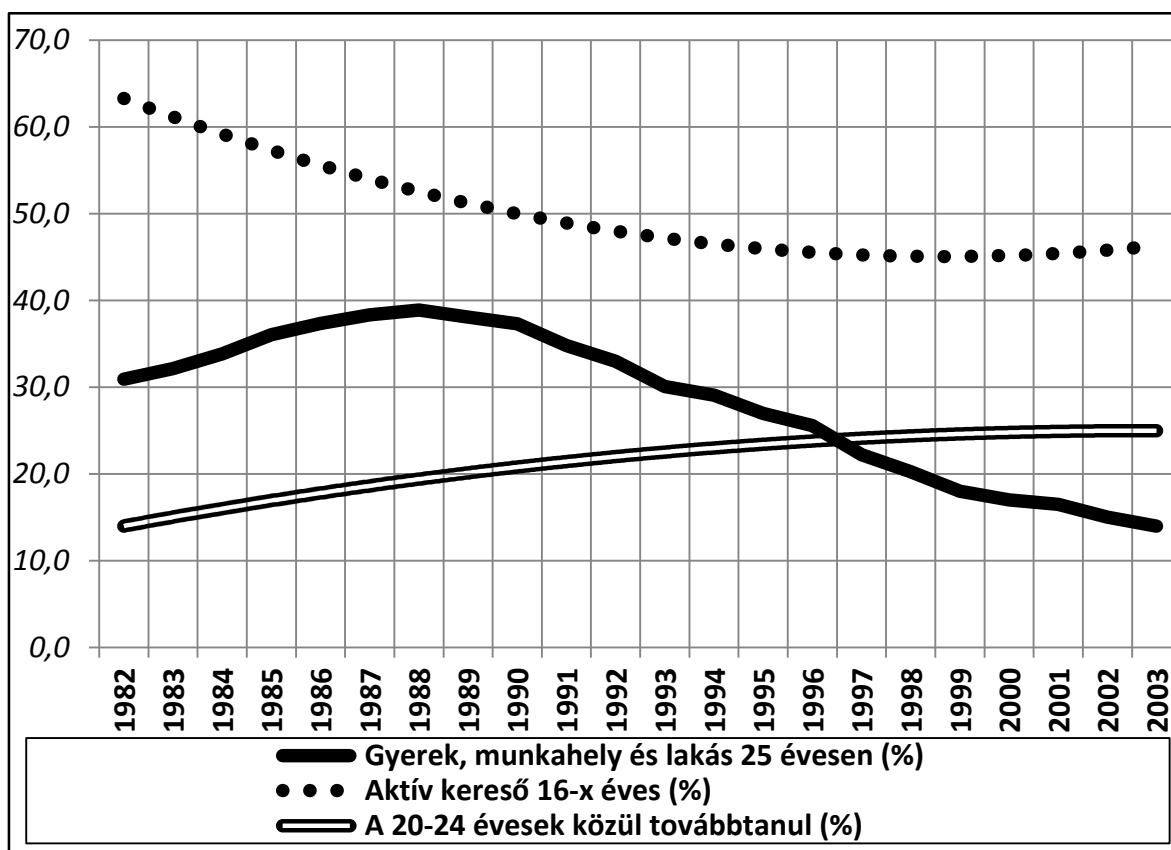
Az ifjúkort nem szabad pusztán egy, a gyermekkor és a felnőttkor között meghúzódnó köztes szakaszként értelmezni, hanem – ahogy azt megélik – önálló fázisnak kell tekinteni, ami egyre inkább differenciálódik, kitolódik és új alszakaszai jelennek meg. Leginkább úgy keletkeznek, hogy az oktatási rendszerben való részvétellel késleltetik a felnőtt korba való belépést, mint a munkavállalást, házasságot, családalapítást stb. Megváltozott az útvonalak tartalma és szerkezete. Az utóbbi évtizedekben végbement változások eredményeképpen a „normalizált életrajzokat” mind inkább felváltják a „választásos életrajzok” (Somlai és mtsai 2007).

Elengedhetetlen megemlíteni a társadalom szerkezeti átrendeződésének két kiemelkedően jelentős tendenciáját. Ezek: a *felsőoktatás expanziója* és a *flexibilis alulfoglalkoztatottság*. Ezek a jelenségek közvetlen kapcsolatban állnak a posztadoleszens jelenségekkel, ha úgy tetszik, a meghosszabbodott ifjúkorról.

A munka világa az utóbbi évtizedekben erősen átalakult, sokan kiszorulnak belőle, megjelennek a kevésbé formalizált illetve különböző atipikus foglalkoztatási formák, emellett folyamatosan nő a felsőoktatásban tanulók száma is.

Ezek a tendenciák - mint azt az 1. ábra is mutatja - hazánkban is meghatározóak.

1. ábra: Egyes társadalmi jelzőszámok alakulása 1982 és 2003 között (százalékok)

Forrás: Kabai 2013:75

Míg 1988-ban azon fiatalok aránya, akik 25 éves korukra rendelkeztek lakással, volt munkahelyük és gyermekük, 38,9% volt. 2003-ra ez drasztikusan lecsökkent, csak 14%-ról volt elmondható. Mindeközben a felsőoktatásban tanulók aránya 1982 és 2003 között majdnem megkétszereződött, 14%-ról 25%-ra nőtt. Ezen változások mellett csökkent az aktív keresők aránya a 16 éves és idősebb populáció körében: míg 1982-ben az aktív keresők aránya 63,3 százalék volt, addig 2003-ra már csak 46,3 százalék.

A fenti tendenciákból is következik egyfajta individualizáció. Míg Beck kockázattársadalomról írt, Anthony Giddens – Beckhez hasonló kiindulási pontok alapján – a lehetőségek oldaláról fogja meg a témát. Nőnek a kockázatok, de kibővülnek az esélyek – írja. Az életre, mint „reflexív projektumra” tekint, tehát az egyént a társadalmi és személyes változások kapcsolódási folyamatának részeként is vizsgálja (1999).

Ezek az új kihívások a társadalomkutatásban korábban elterjedt – eddig megbízható – hierarchikus modelleket megkérdőjelezték. Az osztály fogalomkörének szerepét a státusz és az élet-fogalmak veszik át.

Ulrich Beck (2004 [1983]) szerint a társadalomkutatás elméleti és módszertani fejlődése sem hozott olyan elméleti megközelítéseket, empirikus modelleket, amelyek a társadalmi nagycsoportok teljes körének összegyűjtésére, rendszerezésére és leírására is alkalmasak lennének. Véleménye szerint az új kihívások alapjaiban kérdőjelezték meg, „az irrelevancia duzzogójába” küldték a hierarchikus tagozódási modelleket.

Ide kapcsolódik az „életszakasz-felfogás” („life-course perspective” Wallace 2006). Ez egy lehetséges empirikus leírását kínálja az individualizációs tendenciáknak. Claire Wallace és Martin Kohli (2007) felvetése kapcsán szeretnék rátérni az életutak jelentőségére.

Wallace így fogalmaz a rétegződés-kutatások alapvető dilemmájáról: „... két nézőpont ütközött: az egyik a hagyományos társadalomszerkezeti szemlélet, amely túlzottan determinista lehet, a másik az individualizáció elmélete, amely az önállóságot hajlamos túlhangsúlyozni. Fogadjunk el némi elméleti eklekticizmust: őrizzük meg a korábbi elméletekből a modern világ számára releváns részeket, egyeztessük a kortárs szemléletekkel, és használjuk fel e két felfogás legjavát” (Wallace 2006: 107).

Kohli szemléletében alapvető fontosságú a posztmodern társadalmak ilyen módon való megközelítése: „Az életút jelentősége, mint társadalmi intézmény nagymértékben megnőtt az elmúlt évtizedekben; míg régebbi rendszerekben csak a státusz egy kategóriája volt, most az egyik legalapvetőbb strukturális jellemzővé vált.” (Kohli 2007: 255)

4. A négydimenziós „posztmodern rétegződésmodell” kialakítása

Kabai Imre (2006) szerint bár az egyének bizonyos társadalmi kényszerekre reflektálnak, az életben vannak „egyéni választások”, ennek megfelelően a kettőt együtt vizsgálva lehet létrehozni a különböző társadalmi folyamatok elemzési módozatát. Vizsgáljuk meg, hogy elgondolása szerint melyek a rétegződés meghatározó változói (lásd a 4. táblázatot).

4. táblázat: A releváns társadalomtagozódási indikátorok új csoportosítási sémája (Blau-Angelusz-Kabai)

ATTRIBÚTUMOK		EMERGENS (Angelusz)		NOMINÁLIS (Blau)		HIERARC- HIKUS (Angelusz)		GRADU- ÁLIS (Blau)	
„VELESZÜLE- TETT” (Blau)		veleszületett fogyatékoság		nem		szülők iskolázottsága (években)		életkor	
„SZER- ZETT” (Blau) „DÖN- TÉSI ME- ZŐK” (Kabai)	„EL- SŐDLE- GES”	gazdasági aktivitás		családi állapot		iskolázottság (években)		gyermekszám	
	„MÁ- SODLA- GOS”	tulajdon		vallás		jövedelem		lakóhely lélekszáma	
„ÉRTÉK” ÉS „KATEGÓRIA”		Van érték	Van kate- gória	Nincs érték	Van kate- gória	Van érték	Nincs kate- gória	Nincs érték	Nincs kate- gória

Forrás: Kabai 2006: 102)

Az eredeti elképzelés Blau (1973) nevéhez fűződik, az ő konstrukcióját gondolta tovább Angelusz Róbert (2000). Ezt a koncepciót egészítette ki új elemekkel Kabai (2006).

Az oszlopok mutatják a „mérési szinteket”, amiket a sorok a „keletkezés” szerint választanak szét. A „veleszületett” és a „szerzett” attribútumokat Blau különítette el. Kabai az „elsődleges-másodlagos döntési mező” dimenzióját hozta be, ezzel kettéválasztva a „szerzett” attribútumok kategóriáját.

Kutatásai során leginkább az „elsődleges döntési mező” érdekelte, amelyet „életút-elemeknek” is nevez. Az idetartozó „ismérvekről” az egyének dönteni kényszerülnek. Ilyenek a tanulás, a gyermekvállalás, a munkába állás stb.

Az ebből kiinduló kísérlet leíró modelljét láthatjuk az alábbi ábrán (lásd a 2. ábrát).

2. ábra: Az új rétegződésmodell szerkezete („taxonomikus modell”)

„VELE-SZÜLETETT” INDIKÁTOROK	„ELŐZMÉNYEK”: - Szülők gazdasági, vagyoni helyzete, - <u>Iskolázottsága, foglalkozása</u> → „SZÜLŐI RÉTEGHELYZET” - Lakóhely születéskor - Testvérek száma - Egyéb „veleszületett előzmény „ indikátor „HÁTTÉRELEMEK”: - Nem - Életkor - Egyéb „veleszületett” háttérelemek
„MÁSODLAGOS DÖNTÉSI MEZŐ”	- Jövedelem, fogyasztási státus - Lakóhely - Egyéb „másodlagos döntési mezőbe” tartozó háttérelemek
„ELSŐDLEGES DÖNTÉSI MEZŐ”	„ÉLETÚT-ELEMEK”: - <u>Iskolai életút</u> → jelenlegi állapot: „SAJÁT RÉTEGHELYZET” - <u>Foglalkozási életút</u> → - Párkapcsolat, gyermekvállalás - Egyéb „életút-elemek”

Forrás: Kabai 2006: 103

Kabai Imre ezen logika mentén az „Ifjúság 2000” adatbázisán dolgozott és a 25-29 éves fiatalokat vizsgálta.

Az általa elemzett négy stratifikációs tényező az „életút-elemek”, a „saját réteghelyzet-elemek”, a „háttér-elemek” és az „előzmény-elemek” voltak.

Egy ANOVA eljárás, a „teljes faktoriális modell” segítségével 18 – az adatbázisban szereplő – életmód-életminőség elem bevonásával a stratifikációs indikátorok attribútumainak kétféle összevonását valósította meg: a „dominánsan deduktív” és a „dominánsan induktív” csoportosításokat.

Deduktív logika alapján alakult ki maga az empirikus modell (az egyes rétegeképző dimenziókban a csoportok) és induktív módon jött létre a tagozódást leíró struktúra (ezek „hierarchikus sorrendje”). A magyarázó tényezőkhez rendelt magyarázandó változók mentén „sorrendezéssel” érte el a legmagasabb mérési szintet. Így lehetett létrehozni a fent említett négy dimenzióban a vizsgált fiatalok tagozódásának hierarchikus csoportosítását⁵.

4.1. A négy rétegeképző tényezőről, az empirikus eredményekről

Az „előzmény-elemekhez” tartoznak a család jellemzői, így a magasabb társadalmi státusú szülő státuszmutatója. Ezt a mutatót foglalkozásuk és legmagasabb iskolai végzettségük alapján hozta létre, majd egy (a megkérdezett nyelvtudása, számítógép- és Internet-használata, középiskolás korában a különórák száma, a háztartása fogyasztási státusza, valamint kapcsolati tőke-indikátorai alapján létrehozott) változó révén rendezte sorba az apa és az anya státuszmutatóit. Az ezen változó szerinti magasabb érték képviseli a „szülők réteghelyzetét” (egy „hierarchikus veleszületett” paramétert alakított ki).

A „háttér-elemek” dimenziója a lakóhely, a fogyasztási státusz és a nem alapján létrehozott csoportokat tartalmazza.

---

⁵ Lásd erről bővebben: Kabai 2006: 161-204. oldalak.

Az „*életút-elemek*” a szülői otthonról való leválás, az iskola vagy iskolák befejezése, az első munkába állás, a házasság/tartós párkapcsolat és az első gyermek születése bekövetkezésének mutatói mentén elkészített klaszter-csoportok rendszere.

Negyedik elemként az alapmodellbe egy „hagyományos kontrollváltozó” került, mely a társadalmi rétegződés-indikátora a megkérdezettnek („*saját réteghelyzet*”). Itt elemezte a megkérdezett iskolázottságát, gazdasági aktivitását és a foglalkozását.

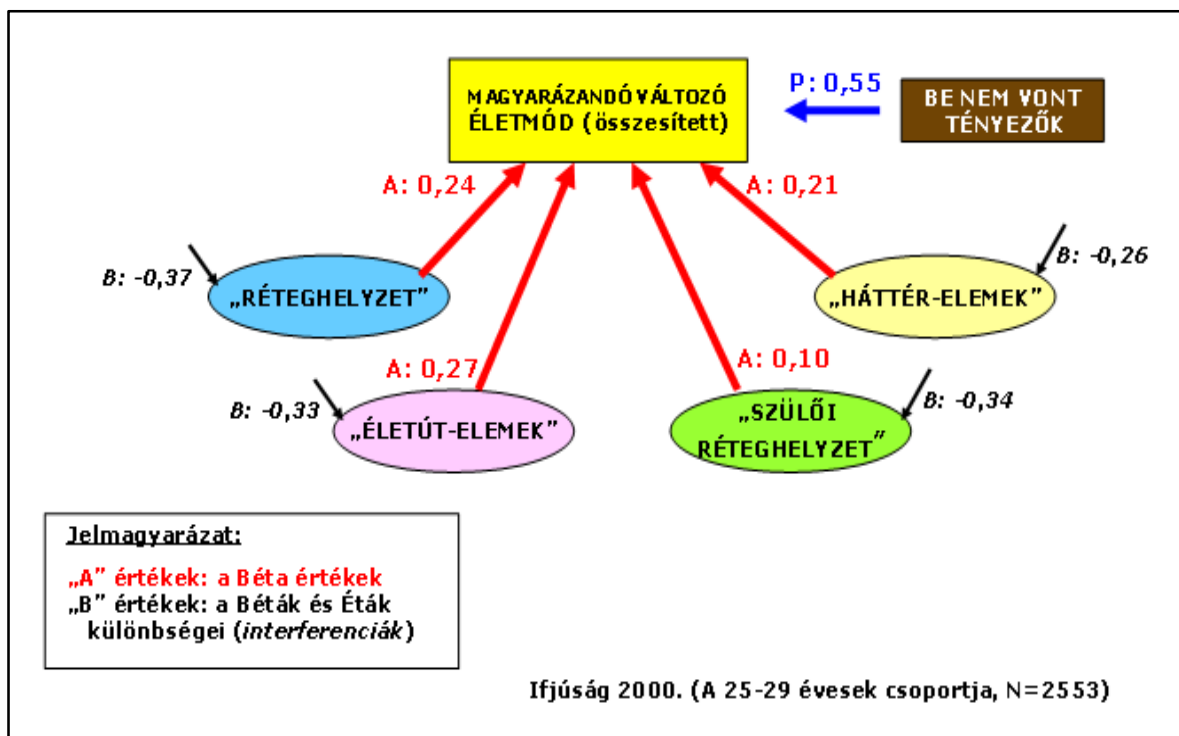
Számításba vette azoknak a változóknak is a magyarázó erejét, amelyek eddig nem kerültek bevonásra, de erős magyarázó erővel bírnak a vizsgált magyarázandó változóra. A rendelkezésre álló „*kiegészítő elemek*” köre igen tág: az Ifjúság 2000 adatbázisa rengeteg olyan adatot tartalmaz, amelyek – némi összevonás, átalakítás után – a magyarázó modellbe beilleszthetők. Több mint félszáz indikátorral dolgozott, melyek közül csak azokat vette figyelembe, amelyek hatása meglátása szerint szociológiailag érdemben interpretálható.

Az elemzés „alkalmasságának bizonyításához” a 25-29 éves magyar fiatalok életének olyan meghatározó jellegzetességeit vette sorra, amelyeket „*az életmód, életminőség indikátorainak*” tekintett.

Miután megalkotta a négy stratifikációs alapidimenzióban ezeket a rétegeképző indikátorokat, megkísérelte egy összefüggő teljes faktoriális – magyarázó – modell segítségével megvizsgálni a magyarázó erejüket az életmód összetett indikátorára. A következő ábra ezen vizsgálata eredményeit foglalja össze (lásd a 3. ábrát).

3. ábra: Az „összesített életmód-indikátor” teljes faktoriális modellje a „rétegtképző tényezőkre”

(**B:** a *Béta* értékek, **C:** az *interferenciák* (az *Éta* és a *Béta* értékek különbsége); **P:** a be nem vont változók magyarázóereje; a bevont változók a magyarázandó változó szórásának 45 százalékát magyarázzák)

Forrás: Kabai 2006: 179

Az ábráról egyértelműen leolvasható, hogy a négy rétegtképző tényező közül kitüntetett jelentőséggel bír az „életút-elemek” indikátora. Itt a legnagyobb a magyarázó erő. Ha kiszűrjük a többi stratifikációs tényező kölcsönhatásait, akkor is 0,27-es Béta értéket regisztrálhatunk, amelyet a hagyományos „réteghelyzet” indikátor követ 0,24-nyivel. A „háttérelemek” hasonló nagyságrendű magyarázó erővel bír: itt a Béta értéke 0,21. Végül megállapíthatjuk, hogy önmagában a legkisebb „jelentősége” a vizsgált személyek életmódjának, életminőségének alakulása szempontjából az „előzmények” (a „szülői réteghelyzet”) indikátorának van: ez esetben a Béta értéke mindössze 0,10⁶.

⁶ A modellel kapcsolatos további kísérletekről lásd pl. Kabai 2013, Kabai-Kovács 2013 vagy Kabai-Kenéz-Krisztián 2013.

4.2. Egy empirikus modell-kísérlet a „Magyar Ifjúság 2012” adatbázisán

Több mint tíz éve, 2003-ban jelent meg az *„Ifjúsági rétegek az ezredfordulón”* című tanulmány, amelynek szerzői az „Ifjúság 2000” kutatás eredményeire és a bourdieui tőkefogalomra támaszkodva hat dimenzió szerint vizsgálták az ifjúsági korosztályt (Bauer-Szabó-Máder-Nemeskéri, 2003). Bő egy évtizeddel a vizsgálat után Nagy Ádám és társai a rendelkezésre álló friss (2012-es) adatokkal újra megkíséreltek társadalmi csoportokat képezni (Nagy, 2014). Ennek oka – írja – az információs eszközrendszer térhódításából következő társadalmi változások és a világgazdasági válság társadalmi begyűrűzése.

Hipotézise szerint alapvetően átalakultak a társadalmi rétegek és csoportok, hiszen a rendszerváltozás már nem az a „csomósodási pont”, amelyhez viszonyulnak a ma fiataljai, így csoportjaik, rétegeik sem vizsgálhatóak ennek tükrében. A „Magyar Ifjúság 2012” adatbázisának elemzése során ugyancsak Pierre Bourdieu gazdasági, kulturális és társadalmi tőkékről szóló elméletét hívták segítségül. Nagy állítása szerint a három tőkefajta jelenléte megkötésekkel ugyan, de vizsgálható ezen az adatbázison is, ugyanakkor elengedhetetlenek az előzmények („honnan jön”) és a jövőre vonatkozó várakozások („hová tart”) kontextuális jellemzői is – írja.

Első lépésként tőkefajtanként három csoportot különböztettek meg. Aszerint sorolták be az egyéneket, hogy az illető milyen mértékben rendelkezik a különböző tőkékkel a többi kérdezethez képest (átlag felett, átlagos, átlag alatt). Majd ezeket a csoportokat tovább bontották összesen 6 szempont (28 változó) szerint.

Ilyen módon a klaszterek a következők lettek:

Átlag feletti tőkével bíró csoport (23%)

- Nevelt kulturális elit
- Gondtalan optimisták
- Megkapaszkodott fiúk

Átlagos tőkemennyiséggel rendelkezők (43%)

Kiegyensúlyozott közép
Kényelmes álmodozók
Pesszimista közép
Perspektivikus kultúrafogyasztó tizenévesek

Átlag alatti tőkekoncentrációval jellemezhetők (17%)

Kitörni vágyók
Lecsúszott, de nyitott optimisták
Reménytelenül beragadók
Bulizós veszélyeztetettek
Passzív, megállapodott deprivált nők

Inkonzisztensek (18%)

Arctalanok
Jó háttérű urbánus kísérletező fiúk
Menekülő

Végül Nagy végkövetkeztetésként azt fogalmazta meg, hogy a bourdieou-i tőkefogalmakat alapul vevő leírása konzisztensnek tekinthető, és a társadalmi tőkeeloszlást hat szempontból vizsgálva (demográfia, szubjektív helyzet, médiafogyasztás, kulturális fogyasztás, sport, kockázati magatartás) 15 viszonylag homogén, többségükben jól interpretálható csoportot „találtak”. Emellett megemlíti, hogy elemzésük korlátait az alkalmazott szempontok csekély száma és a hiányzó válaszok okozta kisebb minta jelentették.

Nagy Ádám elgondolásának néhány fontos részével nem érthetek egyet. A szerző ugyanis „csoportképző szerepet” szán a szubjektív helyzetet, azaz az élet különböző részeivel való elégedettséget, optimizmust, pesszimizmust jelző változóknak. Véleményem szerint ezek nem szolgálhatják a csoportokba sorolás alapját, ugyanis inkább okozatok, mint okok lehetnek a társadalmi struktúra megragadására szolgáló elemzésekben. Az erre irányuló kísérletemet a következő részben mutatom be.

5. A „posztmodern rétegződésmodell” újraalkotása a „Magyar Ifjúság 2012” adatbázisán

Nem sokkal tanulmányom írását megelőzően vált hozzáférhetővé a „Magyar Ifjúság 2012” adatbázis. Számos olyan változót tartalmaz, amelyek felhasználásával újratestelhetem a 2000-es adatbázison korábban elvégzett kísérletet és így izgalmas bepillantást nyerhetünk a 2010-es évek magyar fiataljainak életébe és helyzetébe.

Az adatbázis egy országos reprezentatív felmérés adatait foglalja magában, célcsoportja a 15-29 éves fiatalokra „korlátozódik”. A felmérést 2000 óta 4 évente végzik el.

Az elemzéseim során kizárólag a 25. életévüket már betöltött fiatalokat vizsgáltam. Ez elengedhetetlenül fontos szűkítés, mert a különböző életesemények bekövetkezését oly módon lehet érdemben vizsgálni, hogy az adott „esemény” 25 éves koráig megtörtént-e a kérdezettel vagy sem. Ezzel a szűkítéssel a teljes adatbázis alapján – ez eredetileg 8000 fős volt – egy 2776-os elemszámú almintán dolgoztam.

5.1. A rétegeképző dimenziók

Sorra vettem az eredeti négydimenziós modell rétegeképző tényezőit. A „*szülői réteghelyzet*” dimenzióját az apa és az anya réteghelyzetének „egyesítésével” konstruáltam. Az apa réteghelyzetét 19 kategóriára bontottam a legmagasabb befejezett iskolai végzettség és a foglalkozás (vagy utolsó foglalkozás) alapján. Hasonlóképpen jártam el az anya esetében is. A már meglévő „apa réteghelyzete” változót azon esetekben írtam felül az anyáéval, ahol az utóbbi magasabb értéket képviselt, így jött létre az összevont szülői réteghelyzet 19 kategóriája, a szakképzetlen mezőgazdasági fizikai munkástól a felsővezetőig (lásd lentebb a 6. ábrát).

Az „életút” dimenziója a következő életesemények figyelembevételével jött létre: elköltözés a szülői otthonból, élettársi kapcsolat vagy házasság, 3 hónapig tartó kereső munka, első gyermeke megszületett-e, befejezett tanulmányok és az első szakmai végzettség megszerzése (ez utóbbinál mindkettőnek teljesülnie kellett ahhoz, hogy megvalósultnak tekintsem, a továbbiakban „befejezte tanulmányait” kifejezéssel jelölöm ezt a változót).

Az öt életesemény attribútumait a következőképpen határoztam meg:

- a.) nem történt meg,
- b.) 19 éves koráig megtörtént,
- c.) 20-25 éves korában megtörtént,
- d.) 26 éves kora után megtörtént.

Először két változót vettem össze: megnéztem, hogy a kérdezettnek született-e gyermeke és hogy tanulmányait befejezte-e. Egy keresztábla alapján – a triviális kategóriákon túl alkalmaztam néhány összevonást a túl kis elemszámok miatt – 12 kategóriát hoztam létre. Például azoknak a csoportjában, akiknek 21 éves koráig gyermekük született, nem választottam szét a 20 (és 26) éves koruk után tanulmányukat befejezőket.

Az így kapott 12 csoportot összevetettem azzal, hogy a fiatalok mikor költöztek el otthonról (akár albérletbe, akár saját lakásba). Így néhány összevonás után 25 kategória alakult ki. Például összevontam – ha úgy teszik, „megtartottam” egy kategóriának – azokat, akiknek még nem született gyermekük és 26 éves koruk után fejezték be tanulmányaikat. Ezek a fiatalok olyan kisszámú csoportot alkotnak (39 fő), hogy külön kategóriaként kezeltem.

Ezt összevettem azzal, hogy volt-e már 3 hónapnál hosszabb ideig tartó kereső munkájuk. Ennél a pontnál széttagoltam néhány kategóriát, például arról a csoportról, akiknek nincs gyerekük, befejezték tanulmányaikat 19 éves korig és nem költöztek el otthonról, leválasztottam két csoportot.

Végül a párkapcsolatot figyelembe véve tovább bontottam a már meglévő csoportokat. Így alakult ki az *életútelelemek* 35 csoportja (lásd lentebb a 4. ábrát).

A „*háttérelmek*” dimenziója a „vásárlóerő” és a kérdezett állandó lakóhelyűl szolgáló település jellegének összevonásából jött létre. A „vásárlóerőt” úgy térképeztem föl, hogy megnéztem milyen eszközökkel rendelkeznek a kérdezettek (pl. okostelefon, számítógép, „tablet”, stb. - összesen 8 árucikket néztem). Abból indultam ki, hogy minél kevesebben rendelkeznek egy adott cikkel, az annál nagyobb vásárlóerőt jelenthet. Így tehát „inverz súlyozást” alkalmaztam. Hogy egy példát említsek: az okostelefonok esetében ez azt jelenti, hogy mivel 69 százalék a kérdés pillanatában *nem* rendelkezett ilyen készülékkel, a változó +0,69-es értéket kap (1-p).

A kapott értékeket harmadokra bontottam, tehát megnéztem, hogy milyen értékeket vesz fel 33 és 67 százaléknál. A háttérelmek dimenzió ez alapján a kérdezettek nemével és a településtípussal (főváros/megyei jogú város/egyéb város/község) összevetve alakult ki. Így végül 24 kategóriát kaptam (lásd lentebb a 6. ábrát).

A „*saját réteghelyzet*” dimenziójának megalkotásakor első lépésként 8 típuscsoportot különböztet meg a kérdezett legmagasabb befejezett iskolai végzettségét figyelembe véve. A végzett munka jellegét tekintve 12 kategóriát különítik el a segédmunkástól a közép- és felsőszintű vezetőig. Külön kategóriát képeznek azok, akik nem dolgoznak, de már dolgoztak; akik nem dolgoznak és még nem dolgoztak; és a tanulók. Végül 27 kategória jött létre az iskolázottság és a végzett munka jellegének kombinálásával (lásd lentebb a 7. ábrát).

5.2. A magyarázandó változó

Létrehoztam egy összetett „magyarázandó változót”, amelynek segítségével egyrészt tesztelni tudom a létrehozott rétegződés dimenziók „magyarázó erejét”, másrészt abban az esetben, ha sikerül jól választanunk a lehetséges magyarázandó változók közül, izgalmas eredményekhez juthatunk.

Hosszas mérlegelés után végül az „*elégedettséget*” választottam magyarázandó tényezőnek. Az ehhez kapcsolódó aggregált változót úgy hoztam létre, hogy összevontam a következő indikátorokat: a kérdezett mennyire elégedett partnerkapcsolataival, baráti kapcsolataival, munkavállalási lehetőségeivel, jelenlegi életszínvonalával, anyagi helyzetével, tanulási lehetőségeivel, azzal az ismeretmennyiséggel, amit idáig megszerzett, személyes élettervei megvalósításának esélyeivel, jövőbeli kilátásaival és mindent egybevetve azzal, ahogyan most él.

5.3. Az elégedettség mértékének alakulása a rétegeképző dimenziók mentén

Az „*életesemények*” dimenzióját a fiatalok elégedettsége szerint „rangsorolva” érdekes eredményeket kaptam (lásd a 4. ábrát). Rögtön szembetűnik, hogy – egy csoportot kivéve – a legelégedettebb fiataloknak nincs gyerekük. Ezzel szemben a legelégedetlenebb csoportoknál megfigyelhetjük, hogy az ezekhez tartozó fiataloknak 21 éves koráig gyermekük született. Amíg a fiatalok így élik meg a gyermekvállalást, vélhetően a népesség nem csak, hogy nem reprodukálja magát, de valószínűleg a drasztikus fogyási tendencia sem fog változni.

Az életutakat tekintve a legelégedettebbek, akiknek a kérdés pillanatáig nem született gyermekük, a tanulmányaikat 20 és 25 éves koruk között fejezték be - szakmai végzettségüket is megszerezték ebben az időszakban -, nem költöztek el otthonról, volt

legalább 3 hónapig tartó kereső munkájuk 19 éves korukig, és éltek már élettársi, vagy házastársi kapcsolatban.

Ezzel szemben a legelégedetlenebbeknek 21 éves koráig gyermeke született, tanulmányaikat nem fejezték be, és elköltöztek otthonról.

A „*háttérelmeket*” tekintve nem találkozunk túlságosan meglepő eredményekkel (lásd az 5. ábrát). Egyértelműen kitűnik, hogy a felső harmadhoz tartozó fiatalok a legelégedettebbek, viszont a budapesti felső harmadba tartozó férfiak elmaradnak az „élvonaltól”. A legelégedettebbek csoportjába a nagyvárosi (nem fővárosi) férfiak tartoznak, akik „vásárlóerő” szempontjából a felső harmadba tartoznak.

A legelégedetlenebbek csoportját is nagyvárosi férfiak alkotják, viszont - nem túl meglepő módon - az alsó harmadhoz tartozók.

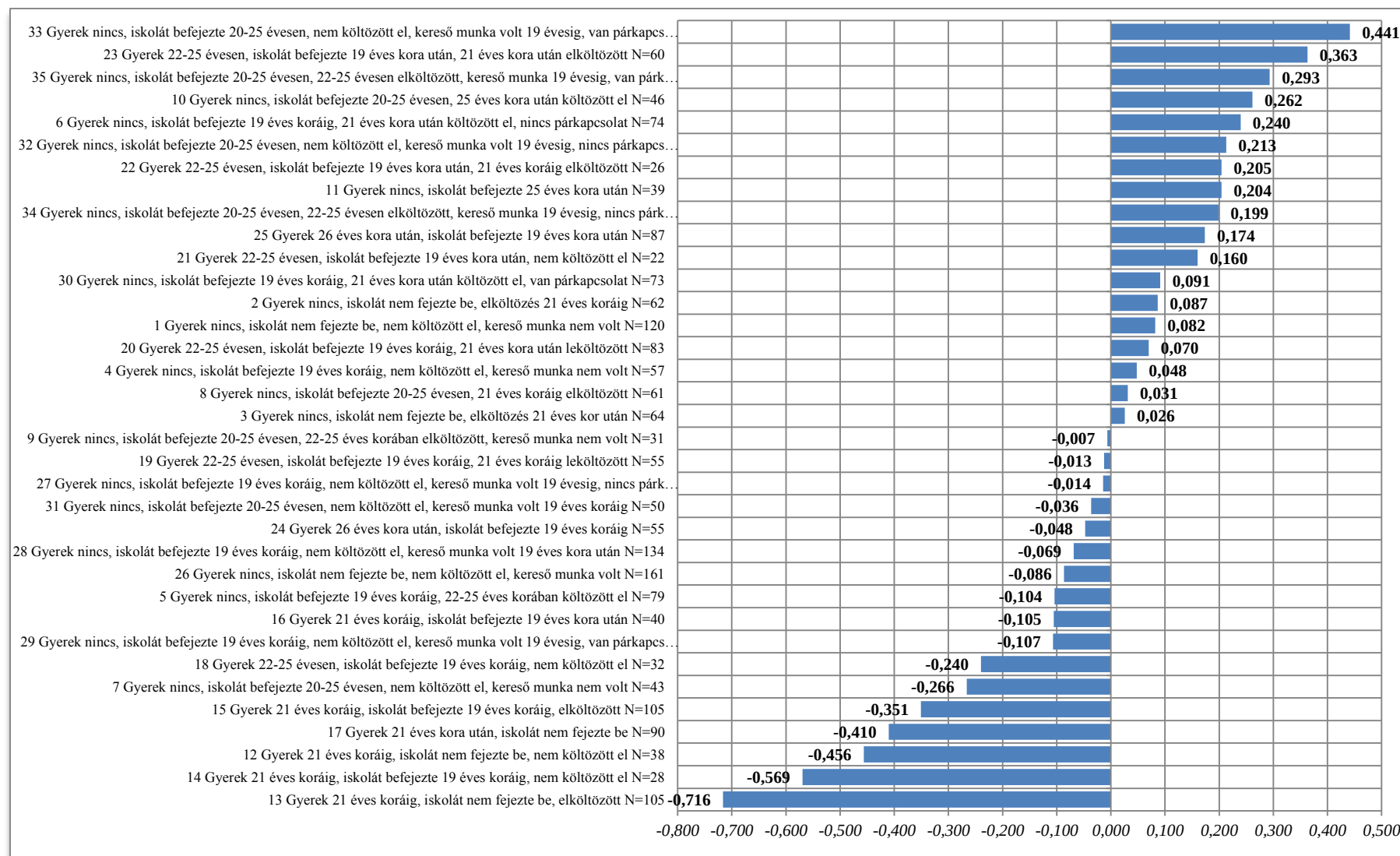
A „*szülői réteghelyzet*” dimenzióját összevetve az elégedettséggel látjuk, hogy mennyire hatással van szüleink réteghelyzete környezetünkkel való elégedettségünkre (lásd a 6. ábrát). A legelégedettebb fiatalok szülei felső vezetőik, de alig maradnak el mögöttük azok a fiatalok, akiknek a szülei között középszintű vezetőket találhatunk.

A legelégedetlenebb fiatalok szülei szakképzetlen segédmunkások, de aligha elégedettebbek náluk, akiknél a szülők bár szakképzettek, szintén segédmunkásként dolgoznak.

„*Saját réteghelyzetüket*” tekintve a beosztott diplomások bizonyultak a legelégedettebbeknek, közülük is az egyetemi diplomával rendelkezők. A legelégedetlenebbek azok a fiatalok, akik legfeljebb 8 általánost fejeztek be és segédmunkásként dolgoznak. Szintén nagyon elégedetlenek az legfeljebb 8 általánossal betanított munkásként dolgozók, de a legfeljebb szakközépiskolai érettségit megszerzett, ám munka- és munkatapasztalat nélküli fiatalok sem elégedettebbek jelentősen (lásd a 7. ábrát).

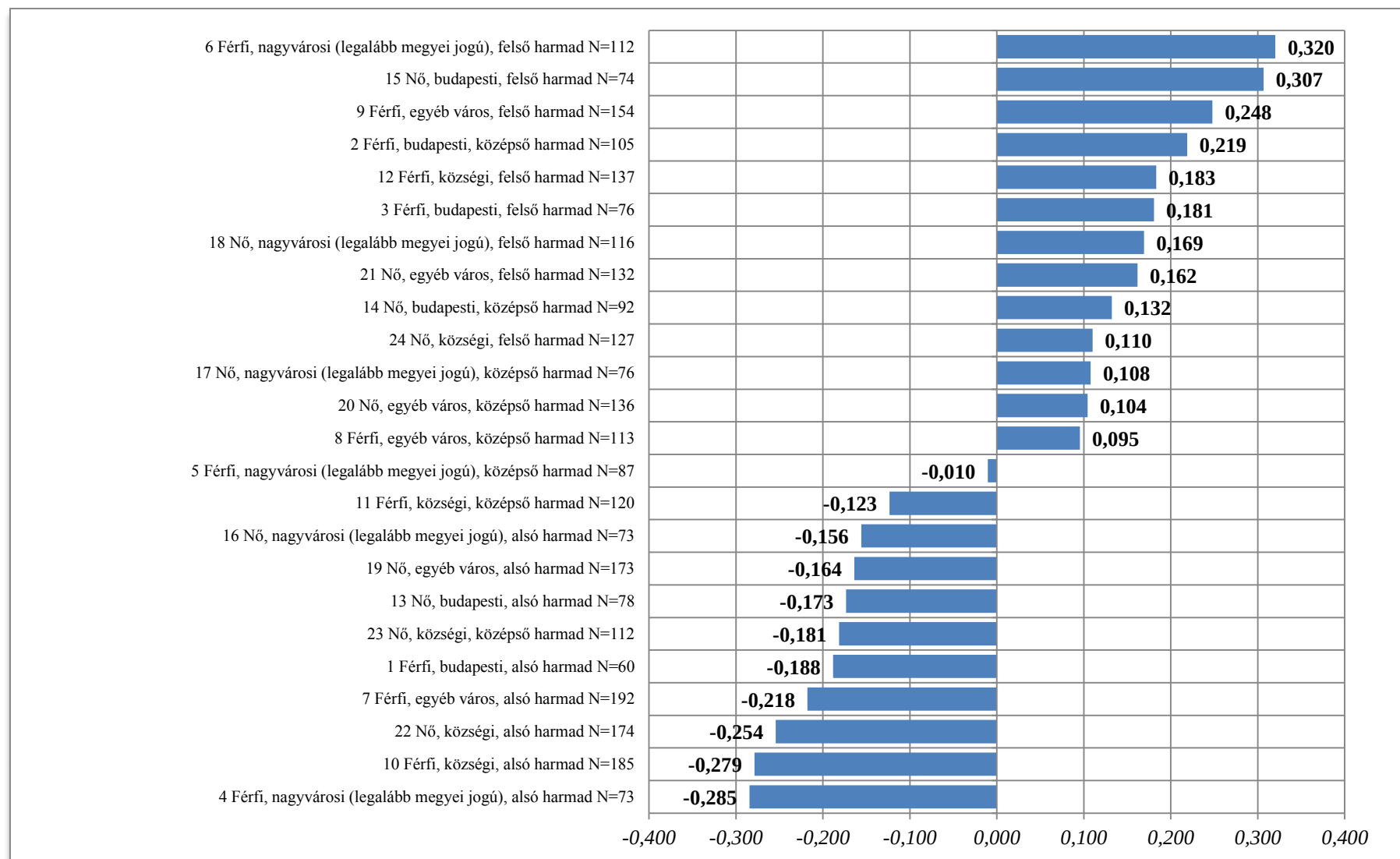
A következő négy ábrán tehát láthatjuk részletesen, hogyan alakultak a különböző csoportok elégedettségének átlagértékei a négy magyarázó dimenzió szerint (lásd a 4-7. ábrákat).

4. ábra: Az életút-(életesemény) csoportok átlagértékei az elégedettség-mutatón - (a sztenderdizált változó átlagértékei; Eta²= 0,099).

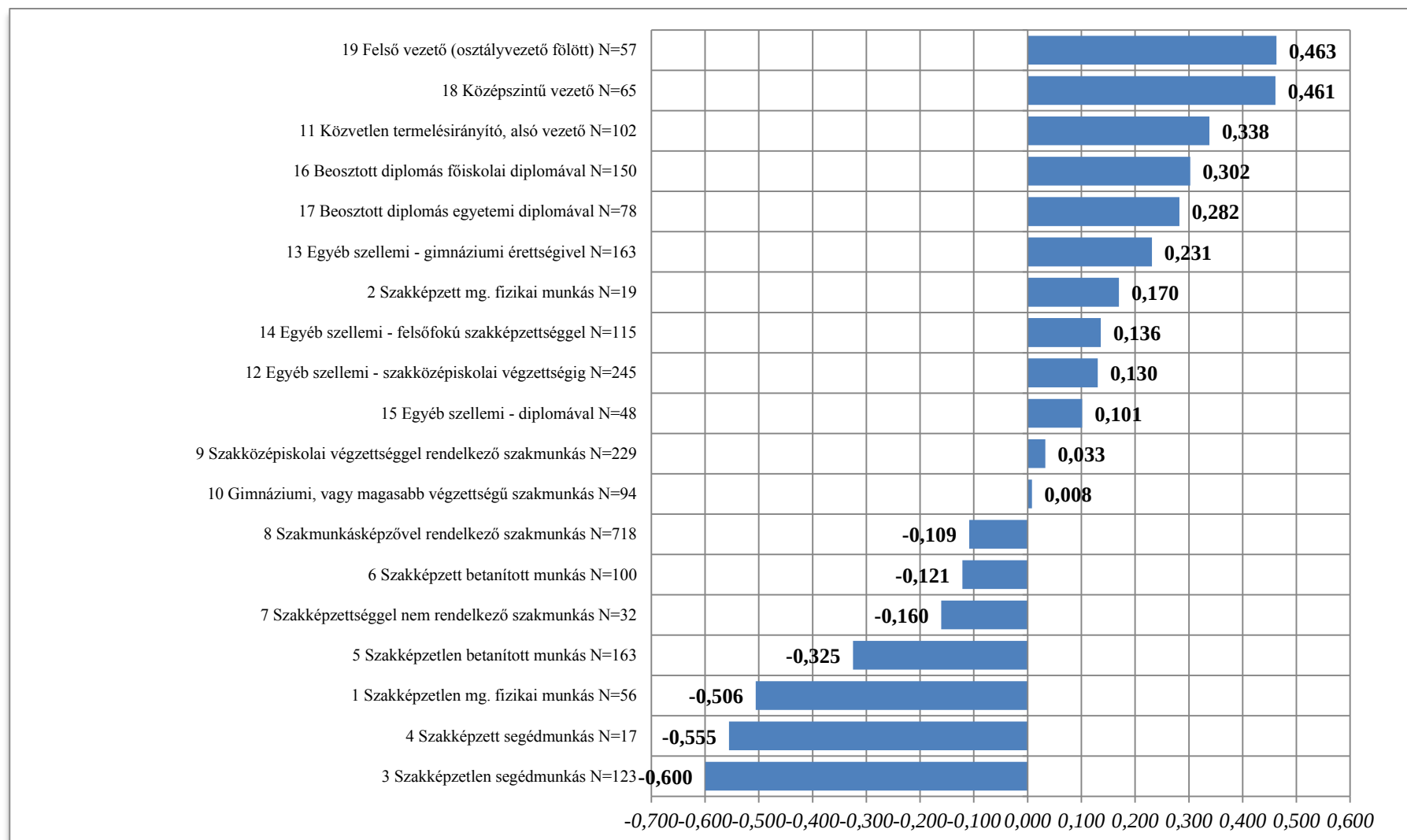
Forrás: Magyar Ifjúság 2012 (N= 2776 fő; besorolható: 2776 fő; 100%)

5. ábra: A háttérelmek csoportjainak átlagértékei az összesített elégedettség-mutatón - (a sztenderdizált változó átlagértékei; $\eta^2 = 0,065$).

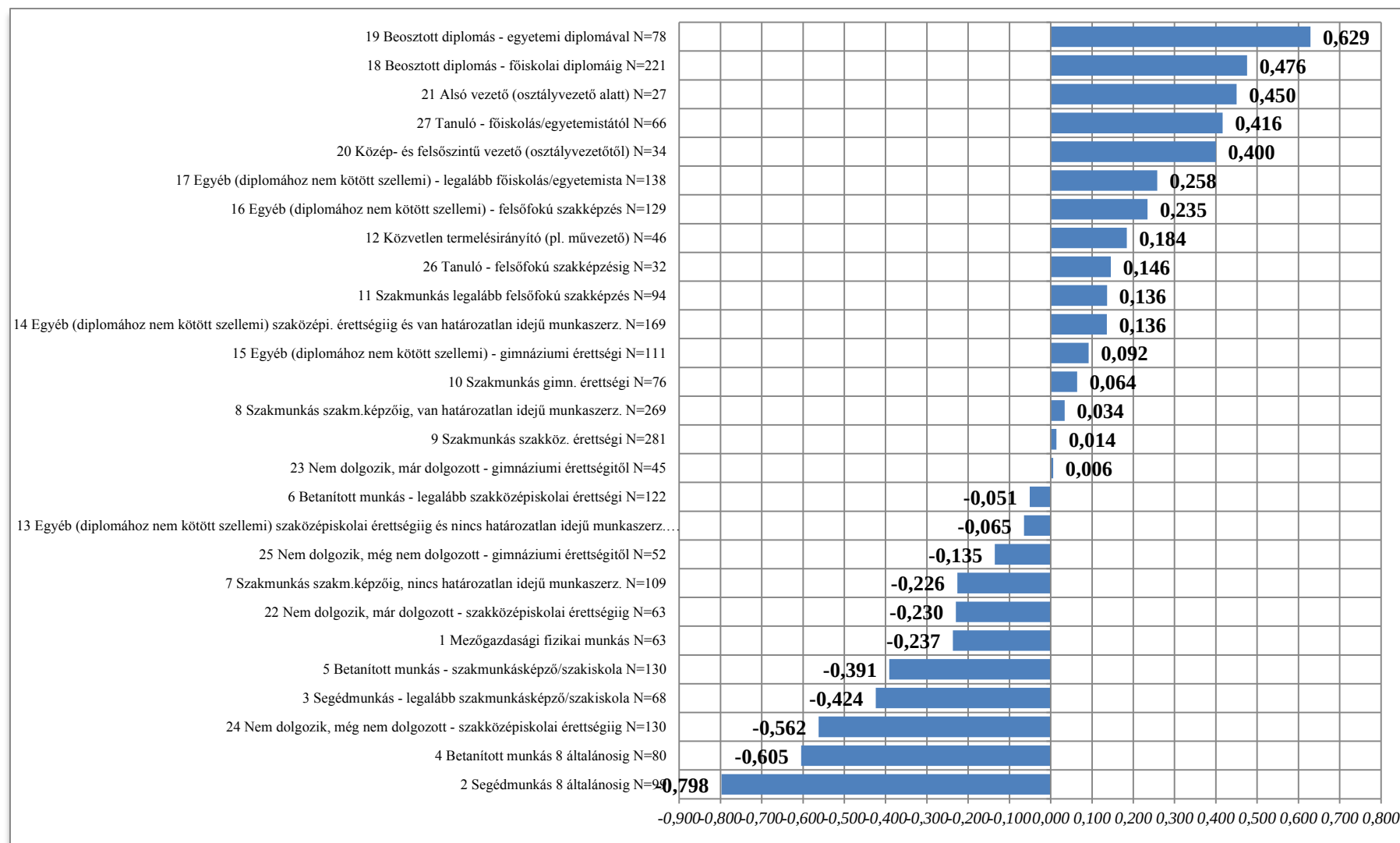
Forrás: Magyar Ifjúság 2012 (N= 2776 fő; besorolható: 2776 fő; 100%)

6. ábra: Szülői réteghelyzet csoportjainak átlagértékei az összesített elégedettség-mutatón - (a sztenderdizált változó átlagértékei; Eta² = 0,102).

Forrás: Magyar Ifjúság 2012 (N=2776 fő; besorolható: 2573 fő; 92,7%)

7. ábra: Saját réteghelyzet csoportjainak átlagértékei az összesített elégedettség-mutatón - (a sztenderdizált változó átlagértékei; Eta² = 0,181).

Forrás: Magyar Ifjúság 2012 (N= 2776 fő; besorolható: 2776 fő; 100%)

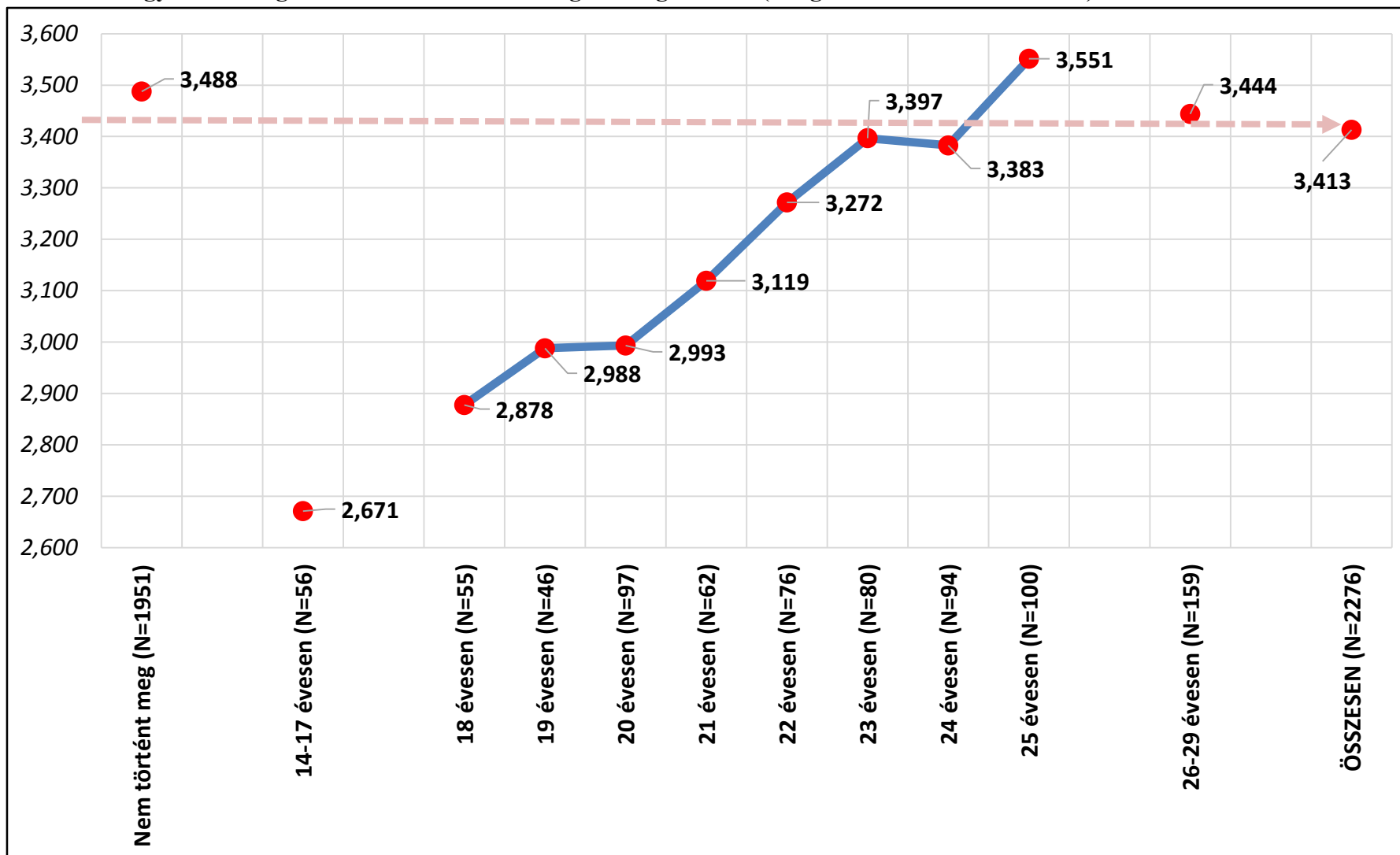
Mivel az életesemények elégedettséggel való viszonyából kitűnik, hogy a legelégedetlenebbekre a leginkább jellemző, hogy fiatalon vállaltak gyereket, ezzel ellentétben pedig a legelégedettebbeknek vagy még nem született gyermekük, vagy később, vizsgáljuk meg az elégedettséget kifejezetten a gyermekvállalás tükrében!

A lenti 8. ábra adataiból kitűnik, hogy a gyermekvállalással valószínűleg megéri várni 25 éves korig, de tovább már nem feltétlenül. A legelégedettebbnek azok a fiatalok bizonyultak, akik 25 évesek voltak, mikor megszületett első gyermekük. Náluk „tetőzik a boldogság szintje”, ami addig növekszik.

Mindazonáltal nem sokkal maradnak el a 25 évesen szülőkké vált fiataloktól az elégedettség mértékét tekintve azok a mintában szereplő személyek, akik nem vállaltak gyermeket a válaszadás pillanatáig.

Összegezve azt mondhatjuk, hogy azok a fiatalok bizonyultak átlag felett boldognak – emelkedő sorrendben –, akiknek (1) 26-29 éves koruk között; (2) a kérdés pillanatáig még nem; (3) 25 éves korukban született gyermekük.

8. ábra: Első gyermek megszületésekor életkora – elégedettség életével (átlagértékek az ötfokú skálán)

Forrás: "Magyar Ifjúság 2012." (25-29 évesek; N=2776)

A „legboldogabb” életutakról a későbbiekben is lesz még szó. Most vizsgáljuk meg, hogy a négy rétegeképző dimenzió külön-külön és összesen mennyit magyaráz az elégedettség-mutató szórásának heterogenitásából.

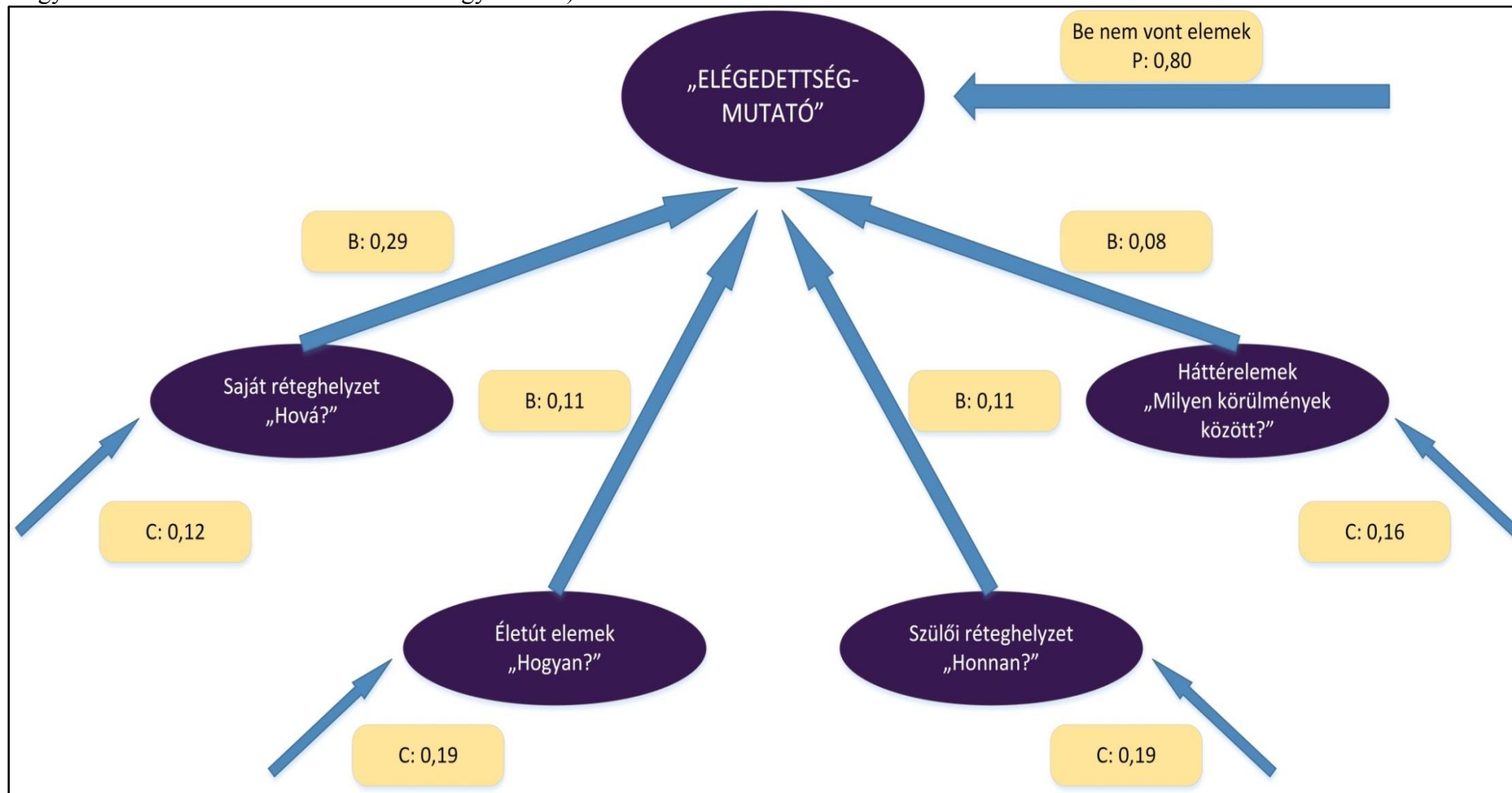
Az lenti ábrán (9. ábra – lásd az 1. mellékletet is) annak a modellnek az értékeit láthatjuk, mikor a négy rétegeképző dimenzió – pontosabban ezek nyolc-nyolc eleművé összevont változatai – együtt lépnek be egy teljes faktoriális modellbe, amelynek magyarázandó változója – most is – az elégedettség mutató. Azt mondhatjuk, hogy a modell magyarázóereje viszonylag magas, az R-négyzet értéke 20 százalék.

A Béta-értékek – az ábrán B-vel jelöltem – mutatják azt, hogy a rétegeképző dimenziók külön-külön mekkora hatással vannak az elégedettség-mutatóra úgy, hogy a többi változó „kontroll alatt van tartva”. Látható, hogy az *életút-elemek* Bétája 11 százalék – amely kevesebb, mint a 2000-es adatbázis elemzésénél –, ugyanakkor a *saját réteghelyzeté* igen magas (29 százalék). Érdekes, hogy az előzmények, azaz a *szülők réteghelyzetének* Bétája (11 százalék) ugyannyi, a *háttér-elemek* parciális hatása az elégedettség mutatóra pedig jóval kevesebb (8 százalék) mint, a korábbi adatbázis elemzésénél.

Az interferenciák tekintetében azt mondhatjuk, hogy a legnagyobb „veszteséget” az *életút-elemek* és az *előzmények* dimenzió „szenvetde el”, míg a *saját réteghelyzet* dimenziójánál figyelhető meg a legalacsonyabb interferencia szint, tehát azt mondhatjuk, hogy ez utóbbi dimenzióra jellemző a legkevésbé az, hogy a másik három változó „tollaival ékeskedne”.

9. ábra: Az „elégedettség mutató” teljes faktoriális modellje az összevont rétegtképző tényezőkre

B: Béta értékek, **C:** Interferenciák (az Eta és Beta értékek különbsége); **P:** a be nem vont változók magyarázóereje (tehát a bevont változók a magyarázandó szórásának 20 százalékát magyarázzák)

Forrás: "Magyar Ifjúság 2012." (25-29 évesek; N=2776)

5.4. A „legboldogabb életút”

Ha a rétegeképző dimenziókat az egyén döntési mezejének szempontjából vesszük szemügyre, talán nem tévedünk, ha azt mondjuk, hogy a négy dimenzió – saját réteghelyzet, szülők réteghelyzete, háttérelemek és életút-elemek – közül az, amelyiket az egyén leginkább befolyásolni képes, saját életének eseményei. Nemünket, korunkat, illetve a szüleink iskolai végzettségét vagy beosztását nem mi választjuk, lakóhelyünk vagy jövedelmünk, iskolai végzettségünk szintje már inkább döntéseinktől függ, talán ezeken a területeken már inkább szabadon választ az egyén. Azonban az, hogy összeházasodjunk-e párunkkal, vállaljunk-e gyereket, abbahagyjuk-e az iskolát és vállaljunk munkát, vagy megpróbáljunk egy magasabb iskolai végzettséget szerezni, függ a leginkább az egyén döntéseitől.

Tisztában vagyok vele, hogy a mai Magyarországon nem mindenkinek van meg az esélye arra, hogy az utóbbi döntésekben pusztán preferenciái alapján döntsön, és ne befolyásolják olyan körülmények, mint a saját vagy családja anyagi helyzete, vagy a régió jellege, ahol él. Ugyanakkor a négy rétegeképző dimenzió közül mégis az életút-elemeket tartom annak a dimenzióknak, amely leginkább az egyén saját maga által meghozott döntéseinek múlik, és nem általa befolyásolhatatlan adottságokon.

Mivel a „Magyar Ifjúság 2012” adatbázis elemzésekor rendelkezésemre álltak olyan változók, amelyek segítségével megválaszolható, nem mehettem el a kérdés mellett: milyen döntéseket kell mérlegelniük a ma fiataljainak, ha elégedettek akarnak lenni saját életükkel? Azaz „milyen életút vezet a boldog élethez”. Mikor „kell”, hogy megtörténjenek a különböző életesemények, hogy az élettel elégedett fiataloként tekinthessek önmagamra?

A boldogság szintjét sokan sokféle módon mérik a társadalomtudományi kutatásokban. Én – talán némileg leegyszerűsítő módon – az élet különböző színtereivel való elégedettséggel azonosítottam. Ahogy azt korábban leírtam, az elégedettség-mutatót a következő változókból hoztam létre: a kérdezett mennyire elégedett a partnerkapcsolataival, baráti kapcsolataival, munkavállalási lehetőségeivel, jelenlegi életszínvonalával, anyagi helyzetével, tanulási lehetőségeivel, azzal az ismeretmennyiséggel, amit idáig megszerzett,

személyes élettervei megvalósításának esélyeivel, jövőbeli kilátásaival, és mindent egybevetve azzal, ahogyan most él.

A két szélsőséget vizsgáltam: a „*legelégedettebb*” és a „*legelégedetlenebb*” életút-csoportot. A legelégedetlenebb csoport (104 fő) átlagos elégedettségének szintje 2,708, míg a legelégedettebb csoport (71 fő) elégedettségi szintje 3,854 lett az ötös skálán. Az 1. táblázatban (lásd a 2. mellékletben) láthatjuk, hogy a „*legboldogtalanabb*” életutat bejáró csoport tagjai életében a vizsgált életesemények rendre előrébb kerültek. Tulajdonképpen 18-tól 20 éves korukig szinte minden vizsgált életesemény megtörtént velük, kivéve, hogy a kérdezés pillanatában még nem szerezték meg első szakmai végzettségüket. Ennek két oka lehet. Az egyik, hogy éppen a végzettség megszerzésén „dolgoznak”, azaz tanulmányokat folytatnak, a másik pedig az, hogy a kérdezés pillanatáig nem sikerült szakmai végzettséget szerezniük, de nem is törekednek ilyesmire.

Velük szemben a „*legboldogabb*” életutat bejáró csoport tagjai életében a vizsgált életesemények mind későbbre tolódtak. 22-től 23 éves korukig megtörtént velük, hogy élettársi kapcsolatban éltek párjukkal, befejezték a tanulmányaikat, legalább 3 hónapig tartó kereső munkával rendelkeztek, és önálló, saját lakásba költöztek. Ugyanakkor a kérdezés pillanatában még nem született gyermekük.

Izgalmas megvizsgálunk, hogy vajon *nemek szerint* van-e különbség az életesemények megtörténésének idejét tekintve. A 2. táblázatban (lásd a 2. mellékletben) láthatjuk, hogy a „*legboldogtalanabb*” életutat bejáró csoportban az első élettársi kapcsolat átlagos egy évvel korábban létrejön a nők körében, egyszerűbben szólva a lányok fiatalabban lépnek be egy élettársi kapcsolatba, mint a fiúk. Úgy tűnik ebben a csoportban a hagyományos nemi szerepek is befolyásolják az életutat, hiszen a lányok miután együtt élnek párjukkal, elköltöznak a szülői házból, összeházasodnak, és nagyjából ezzel egy időben megszületik első gyermekük, majd csak ez után vállalnak kereső munkát, igaz azt nagyon korán, már 19 évesen. Ezzel szemben a fiúk először „elmennek dolgozni”, és csak ez után költöznek el a szülői háztól és költöznek össze párjukkal.

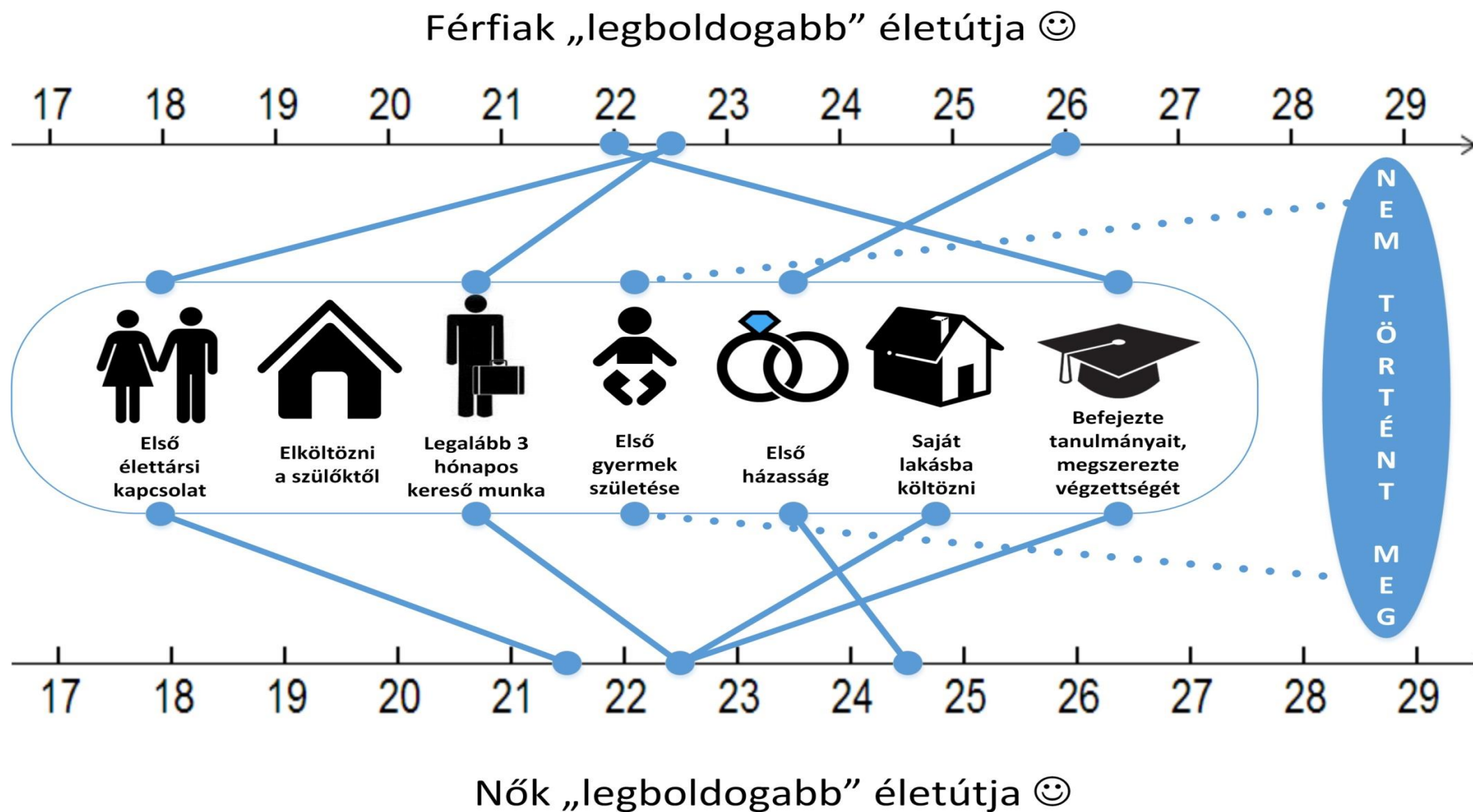
A „*legboldogabb*” életutat bejárók életében szintén vannak különbségek a nemek szerint, ugyanakkor nem mondhatjuk azt, hogy ez pusztán a hagyományos nemi szerepek leképeződése miatt lenne így. A 2. táblázatban (lásd szintén a 2. mellékletben) láthatjuk, hogy a fiúk és a lányok nagyjából azonos korokban vállalnak munkát és fejezik be tanulmányaikat. Ami megkülönbözteti őket egymástól életút tekintetében, az inkább párkapcsolatukban mutatkozik meg: a lányok fiatalabb korokban létesítik első élettársi kapcsolataikat és lépnek házasságra valakivel, mint a fiúk.

Óhatatlanul felmerül bennünk az említett táblázatokat elemezve a kérdés, hogy vajon az általunk „*legboldogtalanabbnak*” címkézett csoport tagjai miért nem tölték ki egy későbbi életszakaszra a gyerekvállalást, és miért nem fejezték be a tanulmányaikat. Ha feltételezzük, hogy a magyar fiatalok életüket saját döntéseik alapján irányítják, és ezek a döntések különböző elégedettségi szinthez vezetnek, akkor kijelenthetjük, hogy a 21. század elejének Magyarországon az a fiatal dönt jól, aki mihamarabb megszerzi első szakmai végzettségét, munkába áll, elköltözik a szülői házból, és a gyermekvállalást egy későbbi életszakaszra hagyja.

Ugyanakkor tény, hogy Magyarországon nem beszélhetünk arról, hogy a fiatalok mindentől függetlenül, szabadon hozhatják meg az életüket befolyásoló döntéseiket, irányíthatják életüket. Ha ránézünk a „*legboldogabb*” és „*legboldogtalanabb*” életút csoportokra, óhatatlanul felmerül bennünk a kérdés, hogy vajon nem pusztán a jövedelmi és a legmagasabb iskolai végzettség szintjének hatását értük-e tetten. Nem állunk messze a valóságtól, hiszen a „*legboldogtalanabb*” életút csoport egyben a legszegényebb is vásárlóerő tekintetében, és a „*legboldogabb*” csoport pedig a harmadik legjobb anyagi helyzetben lévő az életút-csoportok közül.

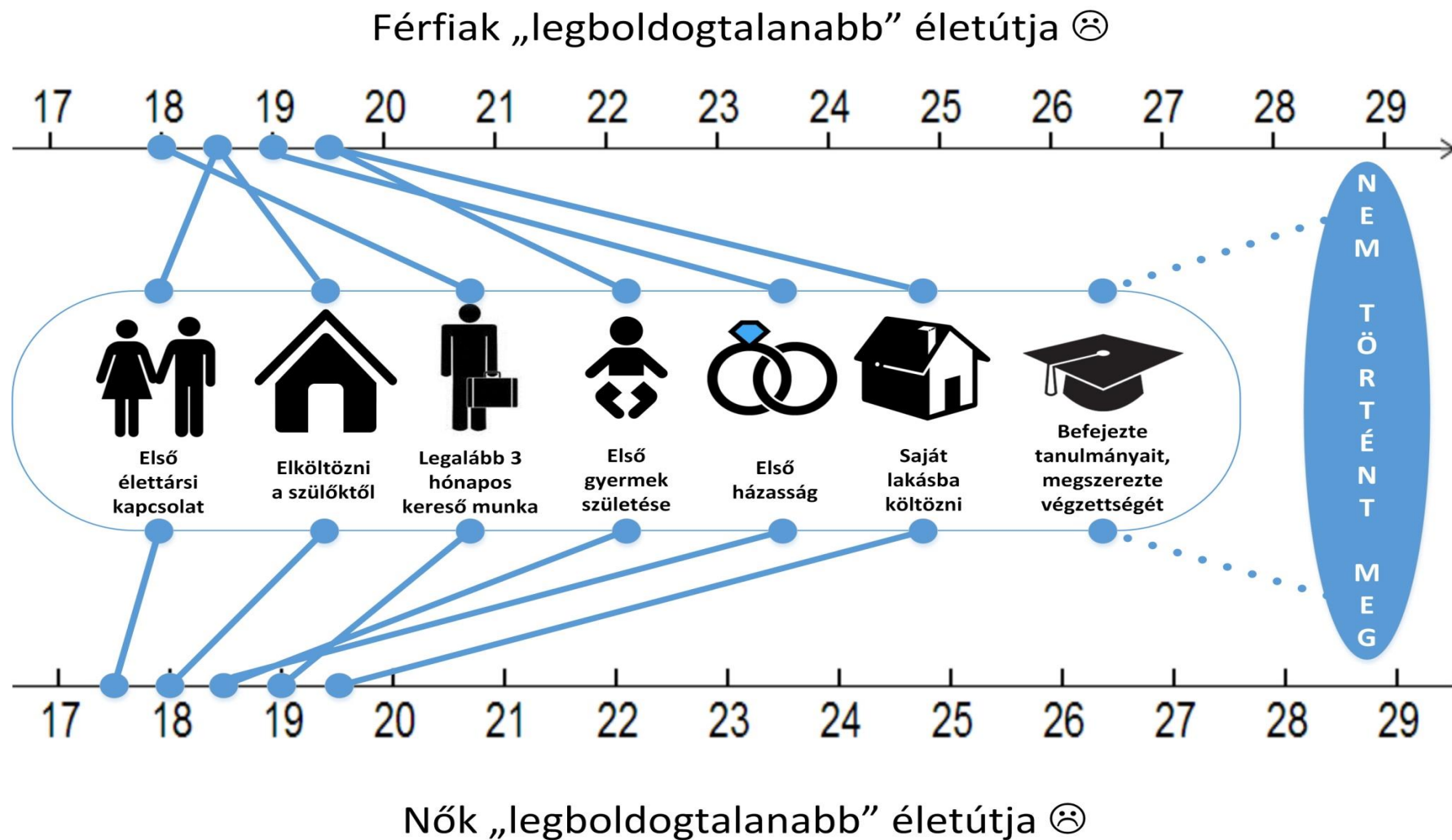
Az alábbi ábrák szemléltetik a már említett táblázatok adatait, így a férfiakra és a nőkre vonatkozóan illetve összességében a legboldogabb, legboldogtalanabb életutakat (lásd a 10-11-12. ábrákat).

10. ábra: A nők és férfiak legboldogabb életútja

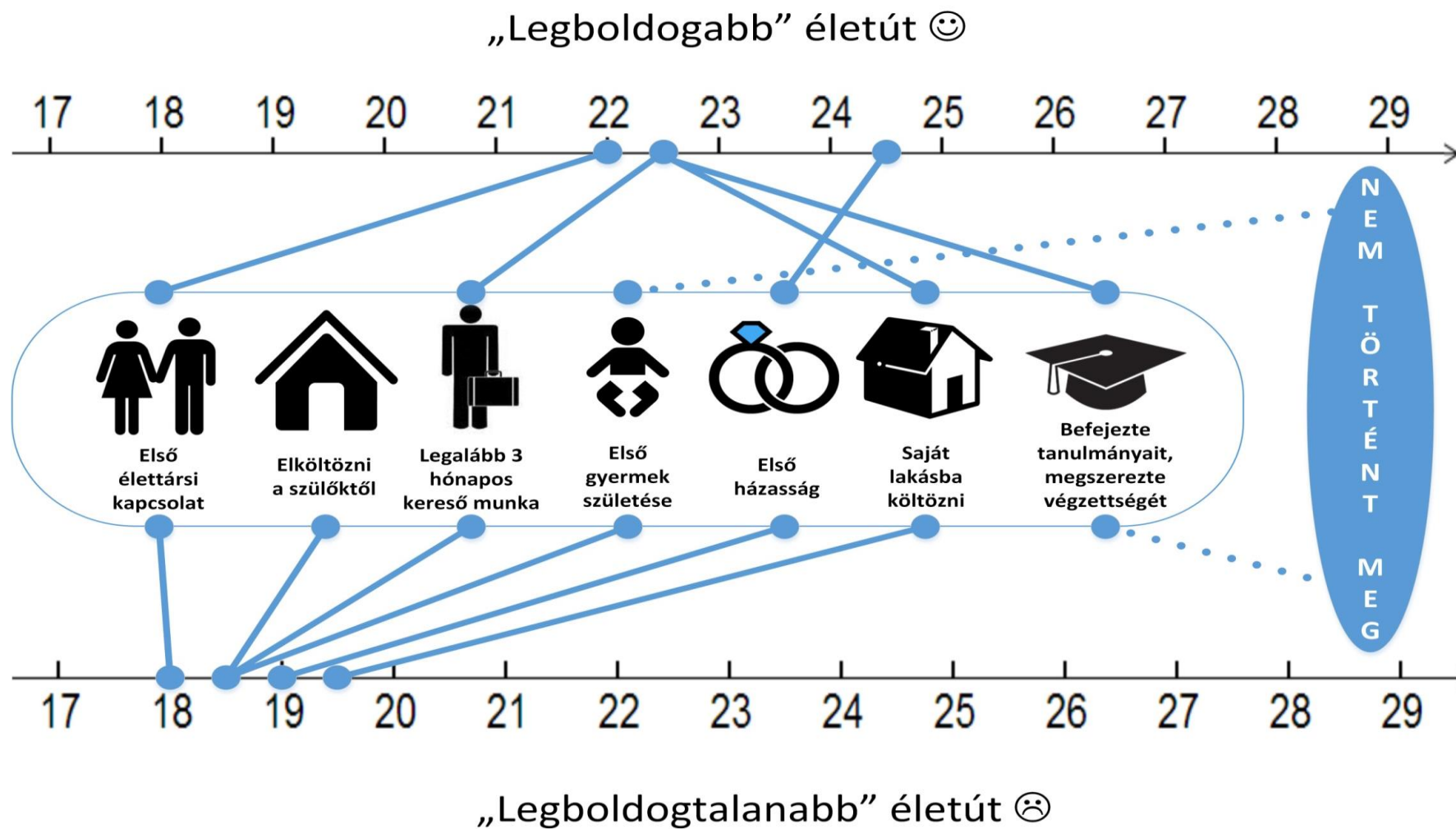
Forrás: "Magyar Ifjúság 2012." (25-29 évesek; két klaszter; N=175)

11. ábra: Nők és férfiak legboldogtalanabb életútja

Forrás: "Magyar Ifjúság 2012." (25-29 évesek; két klaszter; N=175)

12. ábra: Összességében a legboldogabb és legboldogtalanabb életút

Forrás: "Magyar Ifjúság 2012." (25-29 évesek; két klaszter; N=175)

Ezek után kérdés, hogy mi jellemzi a „legboldogabb” és „legboldogtalanabb” életutakat bejárók csoportjait. Elmondhatjuk, hogy a „*legboldogabb*” csoportot inkább a férfiak alkotják, mint nők (66,2% vs. 33,8%), a legtöbben Budapesten élnek (35,1%), illetve egyéb városban (29,7%), több mint egyharmaduk (36,6%) szakközépiskolai érettségivel rendelkezik, és nemigen fordul elő a körükben felsőfokú iskolai végzettségű egyén. Felük a Közép-Magyarországi régióban él és 47,9 százalékuk nyilatkozta azt az anyagi helyzetéről, hogy beosztással jól kijönnek.

Kíváncsi voltam arra is, hogyan befolyásolja az életutak hatásmechanizmusát az elégedettség alakulására a másik három tényező: a szülői háttér (a modell „honnan jött” dimenziója), a saját réteghelyzet („hova jutott”) és a háttérelemek („milyen körülmények között”)?

Ennek érdekében egy-egy páros faktoriális modellt alkalmaztam, ahol az eredeti 27 kategóriás csoportosítást vettem alapul az életutaknak (lásd fentebb a 4. ábrát). Azt tapasztaltam, míg az életút változójának teljes hatása 9,9 százalékos volt a vizsgált összetett „elégedettségi mutatóra” ($\text{Eta} = 0,315$), addig a saját réteghellyel közös modellben ez lecsökkent 2,4 százalékra ($\text{Beta} = 0,157$). A háttérelemek esetében volt a csökkenés mértéke a legkisebb: 7,5 százalék ($\text{Beta} = 0,273$), míg a szülői réteghelyzet esetében 5,7 százalék maradt az életút „magyarázó ereje” ($\text{Beta} = 0,239$).

Ez utóbbi páros faktoriális modellben megvizsgáltam az – elégedettség szempontjából – legjobb és a legrosszabb életút-csoportok mutatóit. Azt tapasztaltam, hogy a legelégedetlenebb csoport (13. „Gyerek 21 éves koráig, iskolát nem fejezte be, elköltözött”) eredeti értéke sokkal kedvezőbb lesz, ha kiszűrjük a szülői háttér hatását ($-0,716$ értékről $-0,507$ értékre változik az „elégedettségi index”). Ha ugyanezt a műveletet elvégeztem a legkedvezőtlenebb „előzmény-csoportnál” (3. „Szakképzetlen segédmunkás szülők”), hasonló elmozdulást tapasztaltam (a $-0,604$ eredeti értékről a modellben $-0,416$ értéket kaptam). Az egyes életút és szülői réteg csoportokat megvizsgálva arra a következtetésre jutottam, hogy ezek a magyarázó változók erős interakcióban vannak egymással – abban az értelemben, hogy a „kedvezőbb hatású” életutak rendre az átlag fölötti elégedettséget eredményező szülői rétegcsoportokkal kapcsolódnak össze. Úgy is fogalmazhatunk, hogy „az előnyös szülői háttérhez” általában „kedvező életutak” kapcsolódnak – és viszont!

6. Összefoglalás

Vajon van-e létjogosultsága a posztmodern társadalmakban a „hagyományos hierarchikus rétegződésmodellek” alkalmazásának? Ez volt dolgozatom alapkérdése. Elemzéseim végére érve kijelenthetem: igenis van – de némi kiegészítéssel!

A társadalom tagozódásának vizsgálatával kapcsolatos alapfogalmakat áttekintve azt emeltem ki, hogy Kolosi Tamás és Ferge Zsuzsa modelljeinek megvannak ma is azok a fontos „üzenetei”, amelyek irányt mutatnak a legfontosabb „magyarázó változók” kiválasztásához és – különböző szintű – tagozódási modellekbe szervezésükhöz („státus-réteg-struktúra”). Nem tartom tehát Stefan Hradil „miliőtípológiáját” és a hozzá hasonló konstrukciókat (pl. a „GBCS” vagy a „Körte”) „adekvát megközelítésnek”.

A kutatócsoportunk által kifejlesztett négydimenziós „posztmodern rétegződésmodell”, amely lényegében Kolosi és Ferge „iránymutatásai alapján” készült, kiegészült az életutak vizsgálatával, amely egyfajta empirikus megközelítése az individualizálódó, posztadoleszcens fiatalok „döntéseinek” sorsuk alakulásáról (Kohli nyomán).

Saját kutatói tevékenységem középpontjában a korábban kialakított modellünk egyfajta „rekonstrukciója”, újragondolása állt: a „Magyar Ifjúság 2012” adatbázisán készítettem el empirikus konstrukciómat. Itt ismertettem azt a matematikai statisztikai vizsgálati apparátust – a „teljes faktoriális modellemet” – is, amely elemzéseim során használtam.

Végül bemutattam, mely életutak vezetnek a „legboldogabb” és a „legboldogtalanabb” élethelyzetekig. Külön kitértem a nemek szerinti eltérésekre is: mennyiben más a fiatal nők és férfiak útja e két szélsőséges helyzetig. Megvizsgáltam, milyen viszonyban állnak az életút-elemek a magyarázó modellemben szereplő más rétegtípusú tényezőkkel. Úgy

találtam, hogy hatásuk nem elhanyagolható, de nem kérdőjelezték meg az új rétegképző tényezők létjogosultságát – inkább kiegészítették azt.

Meggyőződhettem arról, hogy modellépítő eljárásom egy rendezett struktúrát eredményez, amely révén – minden eddigi modellhez képest egyértelműbben, tisztábban – nyomon követhetők az oksági tényezők hatásmechanizmusai. Annak ellenére, hogy rendkívül nagyszámú elemi mutatót tartalmaz konstrukcióm. A modellemet tehát sikeresen teszteltem.

A továbbiakban is hasonló kísérleteket szeretnék végezni. Különösen érdekel a fiatalok életútjának vizsgálata a szülői réteghelyzet tükrében. Vagyis szeretném alaposabban megismerni, feltárni azokat a „determinizmusokat” az életünk alakulásában, amelyek – úgy mond – „tőlünk függetlenül” hatnak életünkre, hogy jobban megértsem: „mennyiben múlik rajtunk a boldogulásunk”...

7. Mellékletek

1. melléklet: A „teljes faktoriális modell” outputja

ANOVA

VARIABLES= eleg1

BY xossz_eletut (1 8) sreteg2_8 (1 8) szul_ret8 (1 8) xhatter8 (1 8)

/MAXORDERS ALL

/STATISTICS MCA

/METHOD HIERARCHICAL

/FORMAT LABELS .

ANOVA

Case Processing Summary^a

Cases					
Included		Excluded		Total	
N	Percent	N	Percent	N	Percent
2776	100,0%	0	0,0%	2776	100,0%

a. eleg1 MAGYARÁZANDÓ_1 Elégedettség-mutató (összesített - eredeti, arányskála) by xossz_eletut RÉTEG_1_ö Életút-elemek (8 klaszter), sreteg2_8 RÉTEG_2_ö Saját réteghelyzet (8 kategóriás, összevont), szul_ret8 RÉTEG_3_ö Szülők összevont réteghelyzete (8 klaszter), xhatter8 RÉTEG_4_ö Háttérelmek (nem, lakóhely, vagyoni helyzet; 8 klaszter)

ANOVA^{a,b}

			Hierarchical Method				
			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
eleg1 MAGYARÁZANDÓ_1 Elégedettség-mutató (összesített - eredeti, arányskála)	Main Effects	(Combined)	341,295	28	12,189	24,583	,000
		xossz_eletut RÉTEG_1_ö Életút-elemek (8 klaszter)	159,943	7	22,849	46,082	,000
		sreteg2_8 RÉTEG_2_ö Saját réteghelyzet (8 kategóriás, összevont)	149,700	7	21,386	43,131	,000
		szul_ret8 RÉTEG_3_ö Szülők összevont réteghelyzete (8 klaszter)	21,455	7	3,065	6,181	,000
		xhatter8 RÉTEG_4_ö Háttérelmek (nem, lakóhely, vagyoni helyzet; 8 klaszter)	10,197	7	1,457	2,938	,005
	Model		341,295	28	12,189	24,583	,000
	Residual		1362,241	2747	,496		
	Total		1703.535	2775	,614		

a. eleg1 MAGYARÁZANDÓ_1 Elégedettség-mutató (összesített - eredeti, arányskála) by xossz_eletut RÉTEG_1_ö Életút-elemek (8 klaszter), sreteg2_8 RÉTEG_2_ö Saját réteghelyzet (8 kategóriás, összevont), szul_ret8 RÉTEG_3_ö Szülők összevont réteghelyzete (8 klaszter), xhatter8 RÉTEG_4_ö Háttérelmek (nem, lakóhely, vagyoni helyzet; 8 klaszter)

b. Due to empty cells or a singular matrix, higher order interactions have been suppressed.

MCA^a

			N	Predicted Mean		Deviation	
				Unadjusted	Adjusted for Factors	Unadjusted	Adjusted for Factors
eleg1 MAGYARÁZANDÓ_1 Elégedettség-mutató (összesített - eredeti, arányskála)	xossz_életut RÉTEG_1_ö Életút-elemek (8 klaszter)	1	405	3,6359	3,5020	,22285	,08894
		2	388	3,7041	3,5165	,29105	,10346
		3	507	3,4842	3,4170	,07113	,00394
		4	31	3,4065	3,3488	-,00655	-,06425
		5	665	3,4055	3,4283	-,00754	,01532
		6	133	2,7278	3,1453	-,68525	-,26768
		7	416	3,2880	3,3491	-,12504	-,06392
		8	232	3,0224	3,3091	-,39067	-,10391
	sreteg2_8 RÉTEG_2_ö Saját réteghelyzet (8 kategóriás, összevont)	1	256	3,0995	3,1858	-,31348	-,22724
		2	378	2,8048	2,9971	-,60825	-,41595
		3	78	4,0421	3,8741	,62912	,46112
		4	27	3,8635	3,7189	,45047	,30592
		5	1041	3,4569	3,4496	,04384	,03658
		6	161	3,2160	3,2441	-,19702	-,16890
		7	248	3,5044	3,4531	,09136	,04007
		8	588	3,7738	3,6685	,36080	,25545
	szul_ret8 RÉTEG_3_ö Szülők összevont réteghelyzete (8 klaszter)	1	464	3,7323	3,5438	,31929	,13082
		2	313	3,6191	3,4083	,20608	-,00474
		3	466	3,5100	3,5003	,09701	,08729
		4	179	2,8385	3,2618	-,57449	-,15125
		5	17	2,8532	3,1307	-,55984	-,28235
		6	324	3,4342	3,3771	,02114	-,03596
		7	818	3,2983	3,3499	-,11474	-,06313
		8	195	3,1109	3,3879	-,30214	-,02510
	xhatter8 RÉTEG_4_ö Háttérelmek (nem, lakóhely, vagyon helyzet; 8 klaszter)	1	473	3,5585	3,4575	,14548	,04451
		2	363	3,2417	3,3482	-,17134	-,06478
		3	76	3,5937	3,4100	,18064	-,00302
		4	267	3,2364	3,3112	-,17667	-,10186
		5	74	3,7196	3,4809	,30661	,06792
		6	487	3,6525	3,5055	,23951	,09250
		7	610	3,1693	3,3569	-,24372	-,05611
		8	428	3,4977	3,4458	,08465	,03281

a. eleg1 MAGYARÁZANDÓ_1 Elégedettség-mutató (összesített - eredeti, arányskála) by xossz_életut RÉTEG_1_ö Életút-elemek (8 klaszter), sreteg2_8 RÉTEG_2_ö Saját réteghelyzet (8 kategóriás, összevont), szul_ret8 RÉTEG_3_ö Szülők összevont réteghelyzete (8 klaszter), xhatter8 RÉTEG_4_ö Háttérelmek (nem, lakóhely, vagyoni helyzet; 8 klaszter)

Factor Summary^a

		Eta	Beta
			Adjusted for Factors
eleg1 MAGYARÁZANDÓ_1 Elégedettség-mutató (összesített - eredeti, arányskála)	xossz_eletut RÉTEG_1_ő Életút-elemek (8 klaszter)	,306	,112
	sreteg2_8 RÉTEG_2_ő Saját réteghelyzet (8 kategóriás, összevont)	,411	,289
	szul_ret8 RÉTEG_3_ő Szülők összevont réteghelyzete (8 klaszter)	,305	,110
	xhatter8 RÉTEG_4_ő Háttérelmek (nem, lakóhely, vagyon helyzet; 8 klaszter)	,249	,084

a. eleg1 MAGYARÁZANDÓ_1 Elégedettség-mutató (összesített - eredeti, arányskála) by xossz_eletut RÉTEG_1_ő Életút-elemek (8 klaszter), sreteg2_8 RÉTEG_2_ő Saját réteghelyzet (8 kategóriás, összevont), szul_ret8 RÉTEG_3_ő Szülők összevont réteghelyzete (8 klaszter), xhatter8 RÉTEG_4_ő Háttérelmek (nem, lakóhely, vagyoni helyzet; 8 klaszter)

Model Goodness of Fit

	R	R Squared
eleg1 MAGYARÁZANDÓ_1 Elégedettség-mutató (összesített - eredeti, arányskála) by xossz_eletut RÉTEG_1_ő Életút- elemek (8 klaszter), sreteg2_8 RÉTEG_2_ő Saját réteghelyzet (8 kategóriás, összevont), szul_ret8 RÉTEG_3_ő Szülők összevont réteghelyzete (8 klaszter), xhatter8 RÉTEG_4_ő Háttérelmek (nem, lakóhely, vagyoni helyzet; 8 klaszter)	,448	,200

2. melléklet: Egyes „életút-klaszterek” jellemzői

1. táblázat: Életutak összehasonlítása aszerint, hogy mikor történtek meg az egyes életesemények (az „elégedettség-mutató” szerint a „legboldogtalanabb” és a „legboldogabb” életút-klaszterek)

ÉLETKOR	„Legboldogtalanabb” életút (N=104; Átlag: 2,708)	„Legboldogabb” életút (N=71; Átlag: 3,854)
17,0		
17,5		
18,0	Első élettársi kapcsolat létesítése	
18,5	Elköltözni a szülői háztól, szülőktől függetlenül élni	
	Legalább 3 hónapig tartó kereső munka	
	Első gyerek	
19,0	Első házasság	
19,5	Önálló, saját lakásba költözni	
20,0		
20,5		
21,0		
21,5		
22,0		Első élettársi kapcsolat létesítése
22,5		Befejezte tanulmányait, első szakmai végzettség
		Legalább 3 hónapig tartó kereső munka
		Önálló, saját lakásba költözni
23,0		
23,5		
24,0		
24,5		Első házasság
25,0		
25,5		
26,0		
26,5		
27,0		
27,5		
28,0		
28,5		
29,0		
NEM TÖRTÉNT MEG	Befejezte tanulmányait, első szakmai végzettség	Első gyerek

Forrás: "Magyar Ifjúság 2012." (25-29 évesek; két klaszter; N=175)

2. táblázat: Életutak összehasonlítása aszerint, hogy mikor történtek meg az egyes életesemények nemenként (az „elégedettség-mutató” szerint a „legboldogtalanabb” és a „legboldogabb” életút-klaszterek)

ÉLETKOR	Legboldogtalanabb (N=104; Átlag: 2,708)	
	Férfi	Nő
17,0		
17,5		Első élettársi kapcsolat létesítése
18,0	Legalább 3 hónapig tartó kereső munka	Elköltözni a szülői háztól, szülőktől függetlenül élni
18,5	Elköltözni a szülői háztól, szülőktől függetlenül élni	Első gyerek
	Első élettársi kapcsolat létesítése	Első házasság
19,0	Első házasság	Legalább 3 hónapig tartó kereső munka
19,5	Első gyerek	Önálló, saját lakásba költözni
	Önálló, saját lakásba költözni	
20-29 évesen		
NEM TÖRTÉNT MEG	Befejezte tanulmányait, első szakmai végzettség	Befejezte tanulmányait, első szakmai végzettség

ÉLETKOR	Legboldogabb (N=71; Átlag: 3,854)	
	Férfi	Nő
17-21 évesen		
21,5		Első élettársi kapcsolat létesítése
22,0	Befejezte tanulmányait, első szakmai végzettség	
22,5	Legalább 3 hónapig tartó kereső munka	Legalább 3 hónapig tartó kereső munka
	Első élettársi kapcsolat létesítése	Befejezte tanulmányait, első szakmai végzettség
		Önálló, saját lakásba költözni
23,0		
23,5		
24,0		
24,5		Első házasság
25,0		
25,5		
26,0	Első házasság	
27-29 évesen		
NEM TÖRTÉNT MEG	Első gyerek	Első gyerek

Forrás: "Magyar Ifjúság 2012." (25-29 évesek; két klaszter; N=175)

8. Irodalomjegyzék

- Angelusz Róbert (szerk.) (1989): A társadalmi rétegződés komponensei. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Angelusz Róbert – Tardos Róbert (1991): Kulturális-interakciós rétegződés. In: Angelusz Róbert – Tardos Róbert (szerk.): Hálózatok, stílusok, struktúrák. ELTE Szociológiai Intézet és Magyar Közvélemény-kutató Intézet, Budapest. (pp. 9-32.)
- Angelusz Róbert (2000) A láthatóság görbetükei. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Bauer Béla – Szabó Andrea – Máder Miklós – Nemeskéri István (2003): Ifjúsági rétegek az ezredfordulón. In: Új Ifjúsági Szemle 2003/1. (pp. 105-125.)
- Beck, Ulrich (2004 [1983]): Túl renden és osztályon? In: Angelusz Róbert (szerk.): A társadalmi rétegződés komponensei. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. (pp. 332-356.)
- Blau, Peter (2004 [1973]): Egyenlőtlenség és heterogenitás. In: Angelusz Róbert (szerk.): A társadalmi rétegződés komponensei. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. (pp. 277-294.)
- Bolte, Karl – Hradil, Stefan (1984): Sozial Ungleichheit in der Bundesrepublik Deutschland. Leske-Budrich, Opladen
- Bourdieu, Pierre (2004 [1983]): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Angelusz Róbert (szerk.): A társadalmi rétegződés komponensei. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. (pp. 122-136.)
- Éber Márk (2010): Perspektivikus szociológia. Angelusz Róbertől, aki előttünk jár. In: Szociológiai Szemle 20 (3). (pp. 167-169.)
- Erikson, Robert – Goldhorpe, John (1987): Commonality and variation in social fluidity in industrial nations. In: European Sociological Review, 1987/ 3. szám (pp. 54-77.)
- Ferge Zsuzsa (1969): Társadalmunk rétegződése. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

- Habermas, Jürgen (2001 [1981]): A kommunikatív cselekvés elmélete. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- Hradil, Stefan (1995): Régi fogalmak és új struktúrák. Milió-, szubkultúra- és életstílus-kutatás a 80-as években. In: Andorka Rudolf – Hradil, Stefan – Peschar, Jules (szerk.): Társadalmi rétegződés. Aula Kiadó, Budapest. (pp. 347-386.)
- Giddens, Anthony (1999): A harmadik út. Agóra Kiadó, Budapest.
- Kabai Imre (2005): Az individualizálódó reflexív társadalmi folyamatok empirikus vizsgálata: kísérlet egy új modell kialakítására. In: Tamás Pál – Tíbori Tímea (szerk.): Nemzetfelfogások 2. Ifjúságpolitikák. Új Mandátum Könyvkiadó – MTA SZKI, Budapest. (pp. 108-148.)
- Kabai Imre (2006): Társadalmi rétegződés és életesemények. A magyar fiatalok a posztindusztriális korszakban. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Kabai Imre (2013): „RÉTEGZÖDÉSMODELL 2.0” 1. Kísérlet a magyar friss diplomás fiatalok réteghelyzetének többdimenziós elemzésére. In: Kultúra és Közösség 2013/II. szám. MTA Budapest. (pp. 69-79.) (Interneten: http://www.kulturaeskozosseg.hu/pdf/2013/2/KEK_2013_2_05.pdf Letöltés ideje: 2014. 09. 23.)
- Kabai Imre – Kovássy Katalin (2013): „RÉTEGZÖDÉSMODELL 2.0” 2. Egy új rétegződésmodell vázlata. In: Kultúra és Közösség 2013/III. szám. MTA Budapest. (pp. 85-96.) (Interneten: http://www.kulturaeskozosseg.hu/pdf/2013/3/2013_3_08.pdf Letöltés ideje: 2014. 09. 23.)
- Kabai Imre – Kenéz Anikó – Krisztián Viktor (2013): „RÉTEGZÖDÉSMODELL 2.0” 3. A négydimenziós rétegződésmodell kialakítása egy végzett hallgatói adatbázison. In: Kultúra és Közösség 2013/IV. szám. MTA Budapest. (pp. 93-115.) (Interneten: http://www.kulturaeskozosseg.hu/pdf/2013/4/2013_4_08.pdf Letöltés ideje: 2014. 09. 23.)
- Kohli, Martin (2007): The Institutionalization of the Life Course: Looking Back to Look Ahead. Research in Human Development, 4.

- Kolosi Tamás (1982): A strukturális viszonyok körvonalai. In: Valóság 1982/11. sz. (pp. 1-17.)
- Kolosi Tamás (1982): Struktúra, rétegződés, metodológia. In: Várnai György (szerk.): Elméletek és hipotézisek. Társadalomtudományi Intézet, Budapest. (pp. 11-60.)
- Kolosi Tamás (1984): Státusz és réteg. Rétegződés-modell vizsgálat III. Társadalomtudományi Intézet, Budapest.
- Kolosi Tamás (1987): Tagolt társadalom. Struktúra, rétegződés, egyenlőtlenség Magyarországon. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- Kolosi Tamás – Keller Tamás (2010): Kikristályosodó társadalomszerkezet. In: Társadalmi riport 2010. TÁRKI, Budapest. (pp. 105-135.)
- Nagy Ádám (2014): Ifjúsági rétegek. In: Nagy Ádám – Székely Levente (szerk.): Másodkézből. Magyar Ifjúság 2012. ISZT Alapítvány-Kutatópont, Budapest. (pp. 29-44.)
- Pakulski, Jan – Waters, Malcolm (1996): The Death of Class. Sage, London.
- Róbert Péter (2014): Osztálylétszám 2014. MTA TK Politikatudományi Intézet, Budapest, 2014. június 12. (Prezentáció) Interneten: http://politologia.tk.mta.hu/uploads/files/Osztalyletszam2014_MTATK.pdf (Letöltés ideje: 2014. 10. 16.).
- Savage, Mike et al. (2013): A New Model of Social Class: Findings from the BBC's Great British Class. Survey Experiment. (Interneten: <http://soc.sagepub.com/content/early/2013/03/12/0038038513481128.full.pdf+html> Letöltés ideje: 2014. 07. 22.)
- Schulze, Gerhard (2000): Élménytársadalom. A jelenkor kultúrszociológiája. A hétköznapi élet esztetizálódása. Szociológiai Figyelő 2000/1-2. (pp. 135-157.)
- Somlai Péter (szerk.) (2007): Új ifjúság. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Wallace, Claire (2006): Ifjúság, család, polgárrá válás. In: Gábor Kálmán szerk. Ifjúságszociológia. Szöveggyűjtemény. Belvedere Kiadó, Szeged. (pp. 269-278.)

9. Táblázatok és ábrák jegyzéke

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: A társadalom tagozódásának különböző szintjei (Kolosi modellje) ..... 6. oldal
2. táblázat: A Ferge-féle rétegződésmodell „munkajelleg-csoportjai” ..... 9. oldal
3. táblázat: Nyugat-Németország társadalmi rétegződése és a miliő-csoportok (1987)
.....10. oldal
4. táblázat: A releváns társadalomtagozódási indikátorok új csoportosítási sémája (Blau-Angelusz-Kabai) ..... 16. oldal

Ábrák jegyzéke

1. ábra: Egyes társadalmi jelzőszámok alakulása 1982 és 2003 között (százalékok)
.....14. oldal
2. ábra: Az új rétegződésmodell szerkezete („taxonomikus modell”) ..... 17. oldal
3. ábra: Az „összesített életmód-indikátor” teljes faktoriális modellje a „rétegtképző tényezők” ..... 20. oldal
4. ábra: Az életút-(életesemények) csoportok átlagértékei az elégedettség-mutatón - (a sztenderdizált változó átlagértékei; $Eta^2 = 0,099$). ..... 28. oldal
5. ábra: A háttérelemek csoportjainak átlagértékei az összesített elégedettség-mutatón - (a sztenderdizált változó átlagértékei; $Eta^2 = 0,065$). ..... 29. oldal
6. ábra: Szülői réteghelyzet csoportjainak átlagértékei az összesített elégedettség-mutatón - (a sztenderdizált változó átlagértékei; $Eta^2 = 0,102$). ..... 30. oldal
7. ábra: Saját réteghelyzet csoportjainak átlagértékei az összesített elégedettség-mutatón - (a sztenderdizált változó átlagértékei; $Eta^2 = 0,181$). ..... 31. oldal
8. ábra: Első gyermek megszületésekor életkora – elégedettség életével
(átlagértékek az ötfokú skálán) ..... 33. oldal
9. ábra: Az „elégedettség mutató” teljes faktoriális modellje az összevont rétegtképző tényezők ..... 35. oldal
10. ábra: A nők és férfiak legboldogabb életútja ..... 39. oldal
11. ábra: Nők és férfiak legboldogtalanabb életútja ..... 40. oldal
12. ábra: Összességében a legboldogabb és legboldogtalanabb életút ..... 41. oldal